

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

„CTI OTCE SVÉHO I MATKU, ABYS DLOUHO ŽIV BYL NA
ZEMI, KTEROU TI DÁVÁ HOSPODIN, TVŮJ BŮH“ (Ex 20,12)
(POŽADAVEK NEBO PŘEŽITEK?)

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jindřich Šrajfer, Dr. theol.

Autor práce: Bc. Andrea Hnízdová

Studijní obor: Etika v sociální práci

Forma studia: Prezenční

Ročník: 4.

2013

Diplomová práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citovaných zdrojů.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

27. 3. 2013

Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. Mgr. Jindřichu Šrajerovi, Dr. theol. za cenné rady, připomínky, konzultace a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD	5
1. VÝZNAM IV. PŘIKÁZÁNÍ DESATERA VE STAROZÁKONNÍ DOBĚ.....	6
1.1 DESATERO JAKO CESTA KE SVOBODĚ.....	6
1.2 SKLADBA DESATERA – JEDNOTLIVÁ PŘIKÁZÁNÍ.....	8
1.3 SMYSL A VÝZNAM IV. PŘIKÁZÁNÍ DESATERA.....	10
1.4 POŽADAVEK A PŘÍSLIB IV. PŘIKÁZÁNÍ DESATERA	15
1.5 SHRNUÍ.....	16
2. SOUČASNÁ PODOBA MANŽELSKÝCH A RODINNÝCH VZTAHŮ	17
2.1 PROMĚNA ČESKÉ SPOLEČNOSTI PO ROCE 1989 V ČESKÉ REPUBLICE A JEJÍ DOPADY NA PODOBU RODINNÉHO ŽIVOTA	17
2.2 PODOBY SOUŽITÍ PARTNERŮ A S TÍM SOUVISEJÍCÍ PROMĚNY RODINNÝCH VZTAHŮ V SOUČASNOSTI	32
2.3 SHRNUÍ.....	37
3. IV. PŘIKÁZÁNÍ DESATERA – TRVALÝ POŽADAVEK NEBO PŘEŽÍTEK?	40
3.1 POJETÍ IV. PŘIKÁZÁNÍ DESATERA V MANŽELSTVÍ A RODINĚ.....	40
3.2 IV. PŘIKÁZÁNÍ DESATERA A JEHO RESPEKTOVÁNÍ V SOUČASNÝCH PODOBÁCH RODIN	46
3.3 IV. PŘIKÁZÁNÍ DESATERA V SOUČASNOSTI – POŽADAVEK NEBO PŘEŽÍTEK?	63
3.4 SHRNUÍ.....	73
ZÁVĚR.....	74
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	75
SEZNAM ZKRATEK.....	80
ABSTRAKT	81
ABSTRACT.....	82

Úvod

Současná rodina prochází mnoha změnami. Předložená diplomová práce se zaměřuje na proměnu vztahu mezi rodiči a dětmi, a to na základě reflexe požadavku IV. přikázání Desatera. Zjišťuje, zda v něm formulovaný požadavek úcty dětí vůči rodičům má i dnes svoji aktuálnost a zda na něho navázaný příslib dlouhého a spokojeného života neztratil své opodstatnění. Pro zodpovězení této otázky, resp. pro naplnění uvedeného cíle práce, je zvolen následující postup:

První kapitola objasňuje ve stručnosti IV. přikázání Desatera. Reflektuje jeho význam a platnost v biblické době. V souvislosti s tím objasňuje pojetí rodiny a charakter rodinných vztahů běžný v tehdejší době.

Druhá kapitola pojednává o proměnách české společnosti po roce 1989 a jejich dopadech na rodinu a rodinné vztahy.

Třetí kapitola hledá, v intencích křesťanské etiky a v kontextu rodinné situace v České republice po roce 1989, odpověď na otázku po aktuálnosti IV. přikázání Desatera v dnešní době.

Základními zdroji, o které se diplomová práce opírá, jsou Bible, překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé *Život z víry*, *Psychologie rodiny* od Ireny Sobotkové, *Rodina a společnost* a *Sociologie rodiny* od Iva Možného, výzkumy Českého statistického úřadu, pastorální konstituce II. Vatikánského koncilu *Gaudium et spes*, *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.* a další.

1. Význam IV. přikázání Desatera ve starozákonní době

Smyslem této kapitoly je objasnit biblický význam IV. přikázání Desatera, tzn. jeho chápání ve starozákonní době. Nejprve bude třeba objasnit celkový význam Desatera, které je součástí smlouvy mezi Bohem a izraelským národem. Na základě pochopení tohoto celkového rámce je pak možné osvětlit i samotný význam námi sledovaného přikázání.

1.1 Desatero jako cesta ke svobodě

V původní podobě se Desatero pravděpodobně skládalo jen ze strohých příkazů a zákazů. Jako celek je zapsáno ve Starém zákoně v knize Exodus (20, 2-17) a v Deuteronomiu (5, 6-21)¹. Bůh se na začátku Desatera slavnostně představuje. Nazývá se Hospodinem, Bohem, který vyvedl lid z egyptské země, z domu otroctví,² Izrael mu může proto důvěřovat.³ Osvobození z Egypta je základní spásný Boží čin. Potvrzuje se jím smlouva Boha s izraelským národem. Tato smlouva je příslibnou smlouvou. Bůh se slavnostně zavazuje, že již nikdy na lidstvo nesvolá potopu, která by zemi zničila.⁴ Mezi Jahvem a národem Izraele je tak založeno zvláštní společenství.⁵ Ke slavnostnímu uzavření smlouvy mezi Jahvem a izraelským lidem

¹ Srov. PIŤHA, P. *Zpověď, svátost, smíření*, s. 35-37.

² Srov. *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: včetně deuterokanonických knih: Český ekumenický překlad*. Ex 20,2.

³ Srov. NĚMECKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE 1995. *Život z víry: Překlad 2. dílu katechismu pro dospělé*. Jindřich Šrajer, Marta Rynešová, Vladimír Feldman (dále jen *Život z víry*), s. 108.

⁴ Srov. *tamtéž*, s. 24.

⁵ Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*, s. 32.

je vyvolen Mojžíš.⁶ V Bibli se doslova říká, že lid se zavazuje plnit příkazy Hospodinovy, přináší oběti v podobě býčků a tím je Boží smlouva zpečetěna.⁷ Dokladem Smlouvy je Desatero, jehož smyslem je ji chránit.⁸

Smlouva je chápána jako Boží dar. Zavazuje jak Boha (neseslat potopu), tak lid. Izraelité jsou po uzavření smlouvy uznáni jako plnohodnotný národ. Bůh jim umožňuje se svobodně rozhodnout o přijetí víry, která je potvrzována praktickým uskutečňováním Božích zákonů a příkazů.⁹ Desatero chrání lidské hodnoty a dobra bez ohledu na místo a čas. Jsou zde zahrnuty základní hodnoty lidského života a soužití, které mají trvalou platnost. Boží lid dává najevo důvěru tím, že požadavky přijímá a řídí se jimi.¹⁰ Jádrem smlouvy je tedy Boží slovo a odpověď člověka, jež jsou potvrzeny Božím sestoupením na horu Sinaj, kde povolává Mojžíše a Árona k předání instrukcí pro nový život.¹¹

Příkázání Desatera nejsou izolované a náhle vznesené požadavky, nýbrž vycházejí z Jahveho předcházejícího skutku. Před každým požadavkem je připomenuto zachraňující a osvobozující jednání Boha pro Izrael.¹² Izraelský národ nachází v Desateru orientaci pro veškeré chování a jednání. Zároveň skrze něj získává návod k mravnosti, protože příchod nemravných osob do zaslíbené země by znamenal zánik národa.¹³ Sociální povaha požadavků se zaměřuje na ochranu statků, které jsou důležité především pro společenství. Desatero přináší minimální požadavky, které vymezují nejzazší mez, za níž se člověk ocitá v pásmu smrti, poté ztrácí život a vypadá ze společenství s Jahvem.¹⁴

⁶ Srov. *Život z víry*, s. 24.

⁷ Srov. Ex 24,5-8.

⁸ Srov. *Život z víry*, s. 108.

⁹ Srov. PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Bible a morálka: Biblické kořeny křesťanského jednání*, s. 35.

¹⁰ Srov. *Život z víry*, s. 109.

¹¹ Srov. Ex 19,3-25.

¹² Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*, s. 32.

¹³ Srov. PÍŤHA, P. *Zpověď, svátost, smíření*, s. 35-37.

¹⁴ Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*, s. 32.

Bůh se snaží být svému lidu nablízku i tehdy, je-li smlouva s ním porušována a lid je mu nevěrný. V přikázání jde o zajištění prostoru svobody, který umožňuje lidský život dnes stejně jako tehdy.¹⁵

1.2 Skladba Desatera – jednotlivá přikázání

Desatero přikázání se skládá ze dvou částí. První tři přikázání se přímo dotýkají vztahu mezi Bohem a lidmi, následujících sedm se věnuje mezilidským vztahům, které utvářejí společenství Božího lidu. Tím je nerozlučně spojena láska k Bohu s láskou k bližnímu.¹⁶

Osm z deseti přikázání je formulováno záporně, jen dvě kladně.¹⁷ Negativně napsaná přikázání poukazují na společensky nepřijatelné chování, jehož je třeba se vyvarovat.¹⁸ Avšak svou povahou umožňují svobodné a kreativní uskutečňování pozitivních postojů a činů. Tyto příkazy jsou pojímány jako Boží ukazatele pro Boží lid. Je apelováno na to, jakým způsobem má člověk vnímat Boha a jaké chování je nedovolené. Člověk, jenž naplňuje a dodržuje toto Desatero, vděčně odpovídá na Boží výzvy a Boží spásné činy. Spásu ztrácí ten, kdo nerespektuje smlouvu a stanovené hranice.¹⁹ v Deuteronomiu je přesně zapsáno: „*Bedlivě dodržujte, co vám přikázal Hospodin, váš Bůh, neuchylujte se napravo ani nalevo. Musíte se ve všem držet cesty, kterou vám Hospodin, váš Bůh, přikázal jít, a tak zůstanete na živu, dobře se vám povede a budete dlouho živi v zemi, kterou máte obsadit.*“²⁰ Právě Desatero, neboli Dekalog, bývá často zobrazován na zdech synagog a kostelů, a to z důvodu připomenutí morálního zákona věřícím, ke kterému se zavázali.²¹

¹⁵ Srov. *Život z víry*, s. 108-109.

¹⁶ Srov. tamtéž, s. 24.

¹⁷ Srov. PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Bible a morálka: Biblické kořeny křesťanského jednání*, s. 37.

¹⁸ Srov. tamtéž, s. 37.

¹⁹ Srov. *Život z víry*, s. 24.

²⁰ Dt 5,32-33.

²¹ Srov. BARTON, J. *Etika a Starý zákon*, s.8.

Každé přikázání je započato prologem, což jsou úvodní věty Hospodina, které popisují Boží suverenitu a moc Hospodinovu a zároveň připomínají jedinečnou lásku a náklonnost k lidu, který si Bůh sám vyvolil.²²

„Já jsem tvůj Bůh, který ti dává život a budoucnost:

I. přikázání: *Nebudeš mít jiného Boha mimo mne. Ex20, 2. Dt 5,6-21 (Bůh chce, abychom důvěřovali jen jemu a nevázáli se na síly, které nás od něj oddělují.)*

II. přikázání: *Nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha. Ex 20,7 (Bůh chce, abychom ho oslovovali jménem, a abychom jeho jméno nezneužívali.)*

III. přikázání: *Pamatuj na den odpočinku, že ti má být svatý. Ex20,8 (Bůh chce, abychom v uctívání a odpočinku byli blízko jemu a jeho stvoření.)*

IV. přikázání: *Cti svého otce i matku. Ex20,12 (Bůh chce, abychom ctili ty, kteří nám dávají život, vytvářejí s námi společenství a zprostředkují nám víru.)*

V. přikázání: *Nezabiješ. Ex20,13 (Bůh chce, abychom chránili život a odvraceli utrpení.)*

VI. Přikázání: *Nesesmilniš. Ex20,14 (Bůh chce, abychom v lásce a manželství zachovávali věrnost.)*

VII. Přikázání: *Nepokradeš. Nepožádáš majetku svého bližního. Ex20,15 (Bůh chce, abychom respektovali svobodu člověka a zasazovali se o spravedlnost ve světě.)*

VIII. Přikázání: *Nevydáš proti svému bližnímu křivé svědectví. Ex20,16 (Bůh chce, abychom byli pravdiví a nikomu neškodili lží.)*

IX. Přikázání: *Nebudeš dychtit po ženě svého bližního. Ex20,17*

X. Přikázání: *Nebudeš dychtit po ničem, co patří tvému bližnímu.*²³

²² Srov. STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE. *Výklady ke Starému zákonu*, s. 267. Příkazy vydává Pán veškerenstva, ten První a Poslední, živý existující, svrchovaný nade vším. Tento pán se prohlašuje vůči Izraeli jeho Bůh. Neznamená to, že by nebyl také Bohem jiných, ale že se zvláště přiznává k tomuto lidu, s nímž uzavírá svou smlouvu. Je tím vyjádřeno, že podnět k tomu, že aby Hospodin byl Bohem Izraele, nevyšel z lidu, ale od Boha. Izrael se ke svému Bohu nedostal svými silami. Bůh si jej vybral – a to ne pro nějaké zvláštní zásluhy, nýbrž právě proto, že byl chatrný. Kdyby se Hospodin k němu nesklonil, Izrael by nežil. Slova tvůj Bůh vyjadřují velkou Boží milost a důvěrný příklon Boha k Izraeli. že to nejsou planá slova, dokládá připomínaný Boží čin: vyvedl Izraele z egyptské země. to byl a je pro Izraele po všechny věky čin základní povahy.

²³ *Život z víry*, s. 106-285.

Tato hierarchie příkazů zdůrazňuje významnost IV. přikázání Desatera, které je umístěno za příkazy lásky k Bohu a dodržování svatého odpočinku.

1.3 Smysl a význam IV. přikázání Desatera

Pro pochopení smyslu a významu IV. přikázání Desatera je především potřebné obeznámení se s jeho doslovným zněním. Bible nabízí jeho trojí podobu. Tato vyjádření se v některých momentech od sebe liší. V Druhé knize Mojžíšově (Exodus) zní takto: „*Cti otce svého i matku, abys dlouho žil na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.*“²⁴ V páté knize Mojžíšově (Deuteronomium) toto přikázání obsahuje dva doplňky. Jeho text zní: „*Cti otce svého i matku, jak ti přikázal Hospodin, tvůj Bůh, abys dlouho žil a dobře se ti vedlo na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.*“²⁵ Třetí verze přikázání úcty k rodičům se vyskytuje navíc v třetí knize Mojžíšově. Rozdíl lze především pozorovat ve změně pořadí matky v imperativu.²⁶ „*Každý měj v úctě svou matku a svého otce. Dbejte na dny odpočinku. Já jsem Hospodin, váš Bůh.*“²⁷

Význam IV. přikázání Desatera je dán i začleněním do celku Desatera. Toto přikázání následuje po třech základních příkazech určujících bezprostřední vztah mezi člověkem a Bohem. Tento význam se ukazuje v tom, že rodiče zastupují pro děti v určitém smyslu Boha. Dávají člověku život, uvádějí ho do lidské existence, a tím se podílejí na Božím Stvoření. Z tohoto důvodu má úcta k rodičům ze IV. přikázání Desatera určitou podobnost s úctou náležející Bohu.²⁸ Hospodin používá výraz cti otce a matku k vyjádření mezigeneračního společenství. Toto vyjádření vyzdvihuje subjektivitu a práva rodiny, která z ní vyplývají. Rodina je společenská jednotka s mimořádně silnými mezosobními vztahy, ať už se jedná o rodiče jako manžele nebo rodiče a děti a nakonec o vztahy mezi generacemi.²⁹ Rodiče

²⁴ Ex 20,12.

²⁵ Dt 5,16.

²⁶ Srov. *Život z víry*, s. 168.

²⁷ Lv 19,3.

²⁸ Srov. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, s. 161.

²⁹ Srov. JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.*, 15.

mají důležitou roli při výchově svých dětí a celkově v jejich životech. Mají jim připomínat Hospodina a učit je Božímu zákonu a poslušnosti vůči Bohu.³⁰ Mají vést své děti k mravnímu životu po boku Hospodina, učit je Božímu zákonu tak, aby došly ke spáse.³¹ „*Budeš je vštěpovat svým synům a budeš o nich rozmlouvat, když budeš sedět doma nebo půjdeš cestou, když budeš uléhat nebo vstávat. (...) Až se tě tvůj syn v budoucnu zeptá: „Co jsou ta svědectví, nařízení a práva, která nám přikázal Hospodin, náš Bůh“?, odvětiš svému synu: „Byli jsme faraónovými otroky v Egyptě a Hospodin nás vyvedl z Egypta pevnou rukou, ...“*³² Rodiče se stávají plně rodiči, až když vedou své děti k poslušnosti Božímu slovu. Pod pojmy otec a matka jsou tedy zahrnuti všichni, kteří takto činí.³³ Na duchovním vedení se podílí oba společně, jak matka, tak otec. Díky tomu se rodiče stávají Božími pověřenci. Proto i neposlušnost a neúcta k rodičům byla hodnocena jako cesta proti Bohu, a tak byla také trestána.³⁴ Avšak oproti tomu i ti rodiče, kteří neplní řádně svůj úkol před Bohem, mají být dětmi uctíváni, protože díky nim jim přísluší život na zemi.³⁵ Bible říká, že všichni lidé mají svou osobní důstojnost, protože člověk byl stvořen k obrazu Božímu. Proto má stejnou osobní důstojnost muž i žena, kteří před Pánem stvrdili manželství a nyní jsou rodiči. Důstojnost je potřeba uznávat ve vzájemné a plné lásce.³⁶ Hospodin přikazuje rodičům, aby se chovali ke svým dětem s úctou a váženě a šli jim za příklad, neboť poté budou jejich děti poslušné.³⁷ Tím klade požadavky na samotné rodiče. Jakoby se jim připomínalo: jedněte tak, aby vaše chování zasluhovalo úctu a lásku vašich dětí! Úcta je v tomto přikázání zásadní výzvou pro rodiče, kteří se mají chovat tak, aby si jejich děti mohly vážit a aby pro ně byli přirozenou autoritou. Přikázání cti svého otce a svou matku také nepřímou říká rodičům: ctěte své syny a své dcery. Zaslouhují si to, protože existují, protože jsou takoví, jací jsou. A to platí od prvního okamžiku početí.

³⁰ Srov. *Život z víry*, s. 168.

³¹ Srov. *tamtéž*, s. 169.

³² Dt 6,7-20.

³³ Srov. *Život z víry*, s. 168.

³⁴ Srov. STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE. *Výklady ke Starému zákonu*, s. 272.

³⁵ Srov. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, s. 161.

³⁶ Srov. PASTORÁLNÍ KONSTITUCE O CÍRKVI V DNEŠNÍM SVĚTĚ. *Gaudium et spes* (dále jen *Gaudium et spes*), 48.

³⁷ Srov. Ko 3,21 „Otcové, neponižujte své děti, aby nemalomyslněly.“

Tím přikázání vyjadřuje vnitřní propojení rodiny a osvětluje základ vnitřní soudržnosti. Rodiče by tedy měli uznat své děti, které mají následně ctít ty, kteří je uznávají. V tomto případě všechny členy své rodiny. Ve výsledku se jedná o vzájemnou úctu, a tím toto přikázání vyjadřuje vnitřní pouto rodiny a také základ vnitřní soudržnosti rodiny.³⁸ IV. přikázání Desatera má tedy sociální rozměr.³⁹ Potvrzení lze vidět také ve významu slova cti, nejen mít úctu k rodičům, ale i jim pomáhat a starat se o ně.⁴⁰ „*Poslouchej otce, on tě zplodil a matkou nepohrdej, když zestárla.*“⁴¹ Rodiče by měli vytvořit pro své děti domov plný důvěrné atmosféry, lásky a věrnosti, aby se k nim dítě rádo vracelo.⁴² V tomto přikázání je zahrnuta jak rodičovská starost o děti tak pomoc rodičům s následnou péčí.⁴³

Starý zákon píše, že nejmenší společenskou jednotkou v Izraeli je rodina a na té se budují další kmeny a pokolení. V této tradiční rodině je hlavou rodiny otec. Ten vlastní dům, v němž žijí všichni od jednoho předka, a díky tomu vzniká velká soudržnost. Otec má v rukou občanské, kněžské i právní záležitosti a v případě potřeby obhajuje svou rodinu i silou. Spojuje se s ostatními rodinami prostřednictvím svateb, aby jejich rodina měla větší vliv, avšak odmítá cizince pro zachování čistoty svých tradic. Zemře-li hlava rodiny, nastupuje na jeho místo prvorozenec, který opět klade důraz zvláště na mužské potomstvo.⁴⁴

Všichni musí dodržovat Boží zákony a tím má být zajištěno blaho každého. Bůh oslovuje rodiče a pomáhá jim vychovávat jejich děti. Klade důraz na zkušenosti starších, kteří též mohou pomoci s výchovou, když je dítě neposlušné, prostřednictvím promluv a následného obrácení na cestu Boží. Nepomůže-li slovo staršího, vesnice má právo dítě ukamenovat a tím zničit zlo ve vesnici.⁴⁵

³⁸ Srov. JAN PAVEL II., *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.*, s. 30-31.

³⁹ Srov. KUDLÁČKOVÁ, B.; LENZ, L. *Desatero a otčenáš, jak je neznáme: Metodická pomůcka pro katechety a animátory*, s. 23.

⁴⁰ Srov. STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE. *Výklady ke Starému zákonu*, s. 272.

⁴¹ Př 23,22.

⁴² Srov. JONCZY, R. *Desatero-trochu jinak*, s. VII-2.

⁴³ Srov. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, s. 161.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Srov. Dt 21,18- 21. „Má-li někdo syna nepoddajného a vzpurného, který neposluhává otce ani matku, a když ho kárají, neposlechne je, ať ho jeho otec i matka uchopí a vyvedou ke starším jeho města, k bráně

Otec i matka by měli své dítě vychovávat ve jménu Božím a to tak, že jej mohou kárat, ale i bít. Tím mu pomohou od negativních vlastností, které Hospodin nemá rád. Zároveň oslovuje děti, aby nikdy nezapomněly na ty, kteří jim dali život, že mají o své rodiče pečovat a uctívat je. Rodiče je mají naučit moudrosti, následně jim pak pohled na rozumné dítě přináší radost.⁴⁶ Oproti tomu Hospodin přikazuje rodičům, ať se chovají ke svým dětem s úctou a váženě a jdou jim za příklad, neboť poté budou jejich děti poslušné.⁴⁷ Bůh se také obrací s určitým požadavkem na děti, varuje je před zlým chováním k rodičům. Stane-li se, že dítě je rozmarné a své rodiče ani staré členy vesnice neposlouchá, volí pro něj Bůh temnotu a smrt.⁴⁸ Proto by se děti měly naučit poslouchat a ctít své rodiče, protože jen tak mohou dojít moudrosti⁴⁹ a dopřát si kvalitní dlouhodobý život, jinak budou proklety.⁵⁰

jeho místa, a řeknou starším jeho města: „Tento náš syn je nepoddajný a vzpurný, neposlouchá nás, je to modlářský žrout a pijan.“ A tak ho všichni muži jeho města uházejí kamením a zemře. Tak odstraníš zlo ze svého středu. Ať to slyší celý Izrael a bojí se.“

⁴⁶ Srov. Př 23,13-26. „Přijímej otcovské naučení: Nepřipravuj chlapce o trest! Nezemře, když mu nabiješ holí. Nabiješ mu holí a jeho život vysvobodíš od podsvětí. Můj synu, bude-li tvé srdce moudré, zaraduje se i moje vlastní srdce. Zajásá mé lédvi, když tvé rty budou mluvit, co je správné. Ať tvé srdce nezávidí hříšníkům, ale ať horlí bázeň před Hospodinem po všechny dny. Však ta budoucnost ukáže! Tvá naděje bude zmařena. Ty, můj synu, poslouvej a zmoudříš, veď své srdce touto cestou: Nebývej mezi pijany vína, mezi žrouty masa, vždyť pijan a žrout přijdou na mizinu, dřímota je oblékne v cáry. Poslouvej otce, on tě zplodil a matkou nepohrdej, když zestárla. Pravdu získej a nekupči moudrostí, kázní a rozumností. Otec spravedlivého velice jásá, zplodil moudrého a raduje se z něho. Ať se raduje tvůj otec i tvá matka, tvoje rodička, ať jásá. Můj synu, dej mi své srdce, ať si tvé oči oblíbí cesty.“

⁴⁷ Srov. Ko 3,21. „Otcové, neponižujte své děti, aby nemalomyslněly.“

⁴⁸ Srov. Ex 21,17. „Kdo zlořečí svému otci, nebo matce, musí zemřít.“

Srov. Lv 20,9. „Kdo svému otci a matce zlořečil, jeho krev padni na něho.“

Srov. Př 20,20. „Kdo zlořečí otci i matce, tomu zhasne jeho světlo v nejhlubší tmě.“

Srov. Mt 15,4-6. „Cti otce i matku, a kdo zlořečí otci nebo matce, ať je potrestán smrtí. Vy však učíte: kdo řekne otci nebo matce: To, čím bych ti měl pomoci, je obětní dar, ten již to nemusí dát svému otci nebo matce, a tak jste svou tradicí zrušili slovo boží, pokrytci.“

⁴⁹ Srov. Ko 3,20. „Děti poslouvejte ve všem své rodiče, protože se to líbí Pánu.“

Srov. Dt 5,16; Př 1, 8. „Můj synu, poslouvej otcovo kárání a matčíným poučováním neopovrhuj.“

Srov. Př 4,1. „Jak dojít moudrosti Synové, slyšte otcovské kárání, pozornost věnujte poznávání rozumnosti.“

⁵⁰ Srov. Ef 6,1-4. „Děti poslouvejte své rodiče, protože to je spravedlivé před Bohem. Cti otce svého i matku svou, je přece jediné přikázání, které má zaslíbení, aby se ti dobře vedlo a abys byl dlouho živ na zemi. Otcové nadržujte své děti ke vzdoru, ale vychovávejte je v kázní a napomenutích našeho Pána.“

Srov. Dt 27,16. „Buď proklet, kdo zlehčuje svého otce a svou matku a všechen lid řekne amen.“

Srov. Dt 30,17. „Okno, které se vysmívá otci a pohrdá poslušností matky, vyklovou havrani od potoka.“

„Úcta (v hebrejštině kabada) znamená přiznávat někomu svou náležitou vážnost. Ve vztahu člověka k Bohu to znamená prokazovat Bohu náležitou vážnost a uznat ho v jeho božství. Ve vztahu dětí k rodičům to znamená prokazovat jim náležitou vážnost, uznat je v jejich rodičovství, a tím je ctít jako otce a matku.“⁵¹ Radomír Jonczy navíc dodává, že použitím termínu kabada v tomto přikázání je podtržena velikost, vznešenost a vážnost Pána Boha, ale také náročnost rodičovské odpovědnosti.⁵² Smysl slova kabada poukazuje na rodiče, kteří mají předávat dějinnou zkušenost lidu dalším generacím. To dokazuje zvyk ve svátek paschy, kdy měl nejmladší z rodiny právo ptát se na smysl tohoto svátku. Poté mu byl vyprávěn příběh o Božím vyvedení z otroctví v Egyptě. Ctít rodiče tedy znamená, ctít je jako zprostředkovatele víry zaslíbené země, protože, když dítě ctí rodiče, ctí zároveň i Boha.⁵³ Jan Milíč Lochman upozorňuje na to, že smysl slov „ctít, uctívat“ neznamená čistou poslušnost bez kladení otázek rodičům. Klade důraz na to, že přikázání nemluví o žádném kultu osob, nebo snad oslavování určité autority. Píše, že uctívání někoho znamená spíše ponechání mu váhy a vážnosti, že jej jednoduše nepodceňujeme. Poukazuje na IV. přikázání Desatera, které se staví proti podceňování rodičů a starších generací, protože lidé každého věku mají ctít své rodiče a být uctíváni.⁵⁴ Právě proto je velmi důležité upozornit na měnící se životní role. Jednou jsou lidé přikázáním oslovováni, podruhé jmenováni. Je zde kladen apel na uvědomění si prolínání rolí, protože ten, kdo je Bohem jmenován, je častokrát i oslovován. Děti by měly být poslušné vůči rodičům a ti by naopak měli být věrnými Božími pověřenci tak, aby je jejich děti mohly bez problému ctít.⁵⁵

IV. přikázání Desatera zároveň popisuje vnitřní soudržnost a solidaritu v rodině. Ve formulaci přikázání však není rodina výslovně uvedena. Ve skutečnosti se jedná právě o ni a lásku mezi členy rodiny.⁵⁶ „Čtvrté přikázání je úzce spjato s přikázáním lásky. Mezi cti a miluj je pevné pouto.“⁵⁷

⁵¹ Život z víry, s. 169.

⁵² Srov. JONCZY, R. *Desatero-trochu jinak*, s. VII-2.

⁵³ Srov. Život z víry, s. 169.

⁵⁴ Srov. MILÍČ LOCHMAN, J. *Desatero: Směrovky ke svobodě*, s. 70-75.

⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 76.

⁵⁶ Srov. JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.*, 15.

⁵⁷ MADINGER, H. *Vrat' se*, s. 66.

1.4 Požadavek a příslib IV. přikázání Desatera

IV. přikázání Desatera také pojednává o zajištění materiálních potřeb starých rodičů, což mělo ve starozákonní době velký význam. Rodiče totiž předali majetek svým dětem a ty měly povinnost jej dále spravovat, ale také se o ně postarat. Tento sociální úkol je prezentován právě ve IV. přikázání Desatera. V dějinném procesu se však postupně ukazuje, že se přikázání nevztahuje jen na dorůstající syny, nýbrž na celý národ, který byl tvořen velkorodinami s několika generacemi. Jak jsem již zmínila, otcovská autorita měla největší vážnost, byla autoritou jak politickou, tak náboženskou. Když rodina dodržovala všechny zákonitosti, měla zajištěn život a přežití v zaslíbené zemi.⁵⁸ Toto přikázání však zahrnuje i další rovinu, protože vyhláší cíl cesty, jež je definován jako dlouhé žití na zemi, kterou lidem Hospodin chce dát. Obsahuje určité zaslíbení spočívající v ochraně a rozhojnění života. I díky tomu mají předchozí generace svou přirozenou autoritu. Život není abstraktní a nevysvětlitelný. Vždyť Hospodin své potomstvo podporuje v zemi zaslíbené a právě díky tomu se jedná o reálné pozemské podmínky. Zaručuje jim nejen dlouhý, ale i kvalitní život.⁵⁹

Ve výkladech Starého zákona se potvrzuje, že slova „abys dlouho živ byl na zemi“, obsahují nejen příslib dlouhověkosti, nýbrž i to, že památka rodu nebude vyhlazena. Izraelitům nezáleželo jen na životě jedné generace, ale cenili i pokračování života rodu na dědičném údělu.⁶⁰ To, že Boží požehnání znamená právě dlouhověkost a že památka rodu nebude vyhlazena, popisuje i Jiří Skoblík.⁶¹

Uplatňování IV. přikázání Desatera má vliv na všechny lidi na zemi, chrání totiž dětství, dospělost i stáří. Děti se budou chovat poslušně a úctyhodně jedině tehdy, když stejné chování uvidí u svých rodičů k prarodičům. Zde je vystižena hloubka tohoto přikázání.⁶² Výsledkem správného, morálního jednání s rodiči ve smyslu tohoto přikázání pak bude kvalitní budoucí život.

⁵⁸ Srov. *Život z víry*, s. 169.

⁵⁹ Srov. MILÍČ LOCHMAN, J. *Desatero: Směrovky ke svobodě*, s. 76-79.

⁶⁰ Srov. STAROZÁKONNÍ PŘEKLDATELSKÁ KOMISE. *Výklady ke Starému zákonu*, s. 272-273.

⁶¹ Srov. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, s. 161.

⁶² Srov. PÍTHA, P. *Zpověď, svátost, smíření*, s. 46-48.

1.5 Shrnutí

- Ve starozákonní době byla Bible a Desatero základním návodem mravního chování.
- Bůh člověka miluje a osvobozuje. Ten by proto měl jeho příkazy věrně plnit.
- Dodržováním všech Božích pravidel byl člověk svobodný a Bůh nad ním držel ochrannou ruku.
- IV. přikázání Desatera bylo projevem nejen lásky a úcty k rodičům, ale také k Bohu.
- Rodiče měli být pro dítě příkladem a zástupcem Boha. Měli své potomky vychovávat v lásce a předávat jim Boží příběhy o Bohu Spasiteli a Osvoboditeli.
- Děti byly rodičům pouze svěřeny, nebyly jejich majetkem. Ty měly být poslušné a ctít své rodiče, kteří jim skrze Boha dali život.
- Staří lidé byli ve starozákonní době uctíváni. Byli potvrzením naplnění příslibu IV. přikázání Desatera – tedy spokojeného, bohatého a dlouhověkého života na zemi.

2. Současná podoba manželských a rodinných vztahů

Po představení obsahu a významu IV. přikázání Desatera ve starozákonní době, tzn. v době jeho vzniku, je třeba v této kapitole, s ohledem na daný cíl práce, objasnit význam tohoto přikázání v současné době. Půjde především o zachycení situace na poli manželských a rodinných vztahů, resp. vztahů mezi rodiči a dětmi, které v poslední době procházejí řadou změn a v mnoha ohledech se liší od situace ve starozákonní době. Je možné zmínit velkou rozvodovost, zvyšující se věk prvorodiček, mezigenerační vztahy, otázku chápání rodičovské autority, nové podoby rodin a jiné. Nejdříve bude nutné ve stručnosti přiblížit podobu současné moderní společnosti a její dopady na manželské a rodinné vztahy. Následně se budu věnovat proměně vztahu mezi rodiči a dětmi.

2.1 Proměna české společnosti po roce 1989 v České republice a její dopady na podobu rodinného života

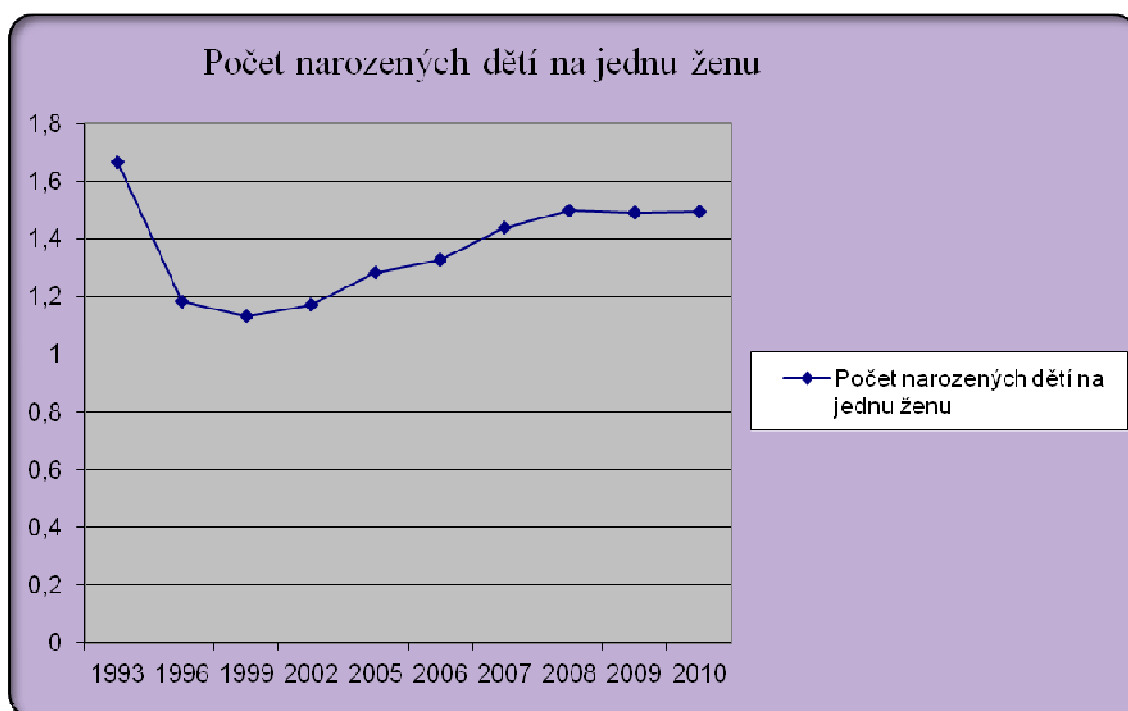
Rodina plní hodnotovou a kulturní funkci, díky které se z generace na generaci přenášejí kulturní symboly, zvyky, tradice, ale také jazyk, ctnosti jako moudrost, pravdomluvnost, úcta k rodičům, k druhým lidem i k sobě, pracovitost a spravedlnost. V rodině se uchovávají po staletí hodnoty, které jsou předlohou pro určité vzory myšlení, jednání, vlastnosti a sociální jevy.⁶³ Po roce 1989 lze v České republice zaznamenat rozsáhlé politické a společenské změny, které mají radikální vliv na rodinné společenství, přestože se určité hodnoty uchovávají již po staletí.

Oproti tradiční rodině ve starozákonní době se podoba společnosti a rodiny v mnoha ohledech změnila. Po listopadu 1989 se Československo stává demokratickým státem a díky této změně následovala rychlá přeměna totalitního systému. Ekonomická

⁶³ Srov. DAVID, R. *Práva dítěte: Úmluva o právech dítěte a její charakteristika; Mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty*, s. 126.

transformace směrem k tržnímu hospodářství přivodila také sociální diferenciaci. Porodnost a úmrtnost vykazovaly nečekané hodnoty. Výrazně narostla střední délka života, naopak úroveň plodnosti se propadla až na nečekaně nízké hodnoty. Od dob první světové války došlo k úbytku obyvatelstva přirozenou měrou.

Graf č. 1: Počet narozených dětí na jednu ženu bez ohledu na rodinné soužití v letech 1993 – 2010⁶⁴

Vytvořila: Andrea Hnízdová

V dnešní moderní společnosti se objevují mnohé etické problémy. Jde o konzumní tlak, nepoměrný růst sociálních nákladů na zatížení životního prostředí a neobdělávání zemědělské půdy, nadměrné duševní přetížení jako důsledek neprůhledné přeorganizovanosti a koncentrování moci s enormním zbrojením. To jsou

⁶⁴ Srov. 2 Ukazatele plodnosti: Tab. 2.2 Úhrnná plodnost podle rodinného stavu [online] In *Porodnost a plodnost 2006-2010*. © Český statistický úřad, 2013, poslední aktualizace 28. 12. 2011 [cit. 2013-03-25]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5D0035A06C/\\$File/400811a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5D0035A06C/$File/400811a2.pdf)>.

všechno zásadní jevy, jež ovlivňují soudržnost a stabilitu společnosti. Společenské změny působí na rodinu, např. dochází k oddálení pracoviště od rodiny.⁶⁵ Nedostatek bytů je považován za jeden z hlavních důvodů nízké porodnosti.⁶⁶ Struktura pracovního trhu a potřeby pracovních míst koncentrují práceschopné obyvatelstvo do měst aj.⁶⁷

Společnost se potýká se sníženou sňatečností, která úzce souvisí s propadem porodnosti jak u svobodných, tak u rozvedených lidí. Díky tomu také došlo ke zvýšení počtu narozených dětí mimo manželství a posunem mateřství do vyššího věku. Vzrostlo užívání hormonální antikoncepce, a tak se snížila frekvence umělého ukončení těhotenství.⁶⁸ Lidé mají moc disponovat se svým životem, nejen jeho průběhem, ale také vznikem života nového. Snaha o oddělení plození a sexuality nás provází dlouhá léta, ale teprve od vzniku a rozšíření chemických inhibitorů ovulace nastala možnost ovlivňovat početí pomocí hormonální antikoncepce a dalších prostředků.⁶⁹ Lidský věk se postupně začal zvyšovat,⁷⁰ snižuje se úmrtnost ve středním věku. Dochází ke stagnaci obyvatelstva, která je způsobená dlouhodobou nízkou porodností. To vše souvisí s masivním rozvojem demokracie, sociálního státu a svobodou obyvatel České republiky.⁷¹

Lidé mohou cestovat, vzdělávat se, realizovat svoje představy v zaměstnání, podnikat. Současná česká rodinná situace by se dala charakterizovat jako proměna od jedné normy rodinného života k pluralitě norem rodinného života. Důsledkem může být manželská rovnost, která je trendem dnešní doby. Rozdělené činnosti spojené s chodem domácnosti na mužské a ženské přestávají být zřejmé. Manželé zajišťují chod domácnosti společně, ale také tráví svůj volný čas společnými aktivitami. Lidské

⁶⁵ Srov. FURGER, F. *Etika seberealizace, osobních vztahů a politiky*, s. 151.

⁶⁶ Srov. POLIVKA, J. *Povídání o manželství*, s. 86.

⁶⁷ Srov. FURGER, F. *Etika seberealizace, osobních vztahů a politiky*, s. 151.

⁶⁸ Srov. BURCIN, B.; FIALOVÁ, L.; RYCHTAŘÍKOVÁ, J. et al. *Demografická situace České republiky: Proměny a kontexty 1993-2008* (dále jen *Demografická situace České republiky*), s. 38.

⁶⁹ Srov. FURGER, F. *Etika seberealizace, osobních vztahů a politiky*, s. 107.

⁷⁰ Srov. *Demografická situace České republiky*, s. 38.

⁷¹ Srov. MATĚJŮ, P. *Zpráva o českém vývoji*, s. 107-108.

jednání vychází z rozhodnutí jedinců, které se již neřídí podle obecně sdílených norem, či konsensů.⁷²

Problémem je, že tradiční jistoty, návody a otázky, na které je potřeba v průběhu života odpovídat, již hledáme v dnešní době těžce. Lidé musí být nezávislí, osvobození od všech pout, která je omezují, aby si zajistili dostatečnou ekonomickou existenci. Je ceněna kvalifikace a flexibilita, nikoliv rodina. Aby člověk dosáhl lepších příjmů a vyššího blahobytu, je třeba se vzdělávat do vyššího věku, alespoň z hlediska mateřství u ženy. Neexistence sociálních pout a především rodinných závazků usnadňuje mobilitu. Rodina stojí v cestě na trhu práce a v individuální seberealizaci. Individualismus sice rodinu velmi zeslabuje, ale neudělal ji zcela zbytečnou. Lidé stále chápou rodinu jako zdroj štěstí a životního smyslu. Vstupem do manželství dávají najevo, že nežijí jen pro sebe. Rodina se stává tím, co má individuální hodnotu každého člověka. Přesto je rodina vnímána jako trh – prostor sice společných, ale individuálních životů, za něž jsou lidé zodpovědní. Proces individualizace nenarušuje rodinnou stabilitu jen zvnějšku, působí i zevnitř. I díky tomu se zvyšuje počet rozvodů a objevují se nové formy soužití. Lidé se rozcházejí podle toho, nakolik jsou ve svých partnerských očekáváním, vycházejících z ideálu individuální autonomie, uspokojeni.⁷³

„Pluralitu nalezneme jednak v organizaci rodinného života, jednak v kulturních hodnotách, s nimiž jsou jednotlivé rodiny ztotožněny, dále v tom, jak se rodiny odlišují podle socioekonomického postavení, v rodinných drahách lidí a konečně v odlišném přístupu věkových skupin k rodinným hodnotám.“⁷⁴ V dlouhodobé perspektivě je zaznamenáno zúžení významu rozvětvené rodiny a posílení rodiny nukleární, kde se prarodiče nebo jiní příbuzní nevyskytují.⁷⁵ Dochází k oslabování mezigeneračních vztahů k rodinám původu. Oslabování vztahů je charakteristické i uvnitř nukleární rodiny, tedy ve vztahu mezi rodiči a nedospělými dětmi. Tyto změny

⁷² Srov. *Rodiče, děti a jejich problémy*, s. 15.

⁷³ Srov. *tamtéž*, s. 16.

⁷⁴ *Tamtéž*, s. 17.

⁷⁵ Srov. POLIVKA, J. *Povídání o manželství*, s. 86.

uvnitř rodiny souvisejí nejen s nástupem puberty, kde se hlavní autoritou často stávají vrstevníci, ale také následným vlivem masové kultury a elektronickými médii.⁷⁶ Přitom dítě má svá práva, ale také povinnosti vůči rodičům. Nejen že je má ctít a respektovat, ale také jim dle svých schopností pomáhat.⁷⁷ Mládí se však stává samoučelnou hodnotou a úcta ke stáří klesá. Životní zkušenosti seniorů mají pro mladého malou cenu.⁷⁸ Po roce 1989 je možné sledovat všeobecné rozvolnění rodinných vazeb. Nejstarší generace již nepotřebuje tolik hmotných statků od svých dospělých dětí. Ty nahradil silný sociální stát s penzijním pojištěním. Spolu s finanční solidaritou a pomocí státu však klesá i míra vzájemné podpory, a tak blízkost mezi generacemi slábne.⁷⁹ Smrt je tabuizována, jako by nebyla součástí života, protože medicína se tváří, že umí prodloužit život na věky.⁸⁰

Velkou společenskou změnou, jež ovlivňuje chování rodin, jsou hodnotové posuny. Postmoderní společnost otevírá nové možnosti související s individuální svobodou a volbou. Oproti tomu přináší také nejistoty a rizika, které se odrážejí v rodinných způsobech soužití.⁸¹ Neustále narůstá počet dětí narozených mimo manželství,⁸² ale také rodin s jedním rodičem.⁸³ Další nejistoty vznikají z rizik na trhu práce. Souvisejí s možnostmi individuálních voleb společenského a pracovního uplatnění, které však mohou blokovat rodičovské a partnerské závazky.⁸⁴ Vzdělanost

⁷⁶ Srov. SIROVÁTKA, T. Rodinné chování a rodinná politika v České republice. In MAREŠ, P. *Modernizace a česká rodina*, s. 37.

⁷⁷ Srov. DAVID, R. *Práva dítěte: Úmluva o právech dítěte a její charakteristika; Mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty*, s. 150.

⁷⁸ Srov. FURGER, F. *Etika seberealizace, osobních vztahů a politiky*, s. 32-33.

⁷⁹ Srov. POLIVKA, J. *Povídání o manželství*, s. 86.

⁸⁰ Srov. FURGER, F. *Etika seberealizace, osobních vztahů a politiky*, s. 32-33.

⁸¹ Srov. DAVID, R. *Práva dítěte: Úmluva o právech dítěte a její charakteristika; Mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty*, s. 115.

⁸² Srov. tamtéž, s. 126.

⁸³ Srov. MATĚJŮ, P. *Zpráva o českém vývoji*, s. 107-108.

⁸⁴ Srov. DAVID, R. *Práva dítěte: Úmluva o právech dítěte a její charakteristika; Mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty*, s. 115.

a zaměstnanost žen se zvyšuje, přibývá rozmanitost forem rodinného života a existuje kontrola porodnosti.⁸⁵

Tak jako životní hodnoty jsou velmi různé, tak se objevují nové formy rodinného a partnerského soužití. Vstup do manželství a následné založení rodiny se stává velmi individuálním rozhodnutím. Záleží na osobních potřebách a emocích v dané době člověka. Tyto otázky individuální volby mění zažité způsoby žití. Lidé se vědomě rozhodují, zda chtějí volit určitý životní způsob, či nikoliv, protože nabízející se alternativy jsou neméně zajímavé. Z ekonomického a společenského hlediska jsou stejně výhodné. Velmi silnou úlohou ve všech těchto proměnách je silné zapojení žen na pracovním trhu a jejich sociální a ekonomický vzestup. Nyní jsou nezávislé na sňatku a manželovi a zásadně se mění role v rodině. Dochází k novým reprodukčním strategiím, jako jsou všeobecné rozšíření nesezdaného soužití, vyšší počet dětí narozených mimo manželství, rodiny s jedním rodičem, zvýšení obvyklého věku prvního mateřství, legitimně chtěné bezdětnosti a celkové omezování počtu dětí.⁸⁶ Právě ženy, které mají vyšší vzdělání, často odkládají mateřství, žijí a pracují ve městě a nejdříve svou píli vynakládají do profesního a kariérního růstu.⁸⁷ Velký vliv na tyto změny má uvolnění společensky negativního hodnocení po morální stránce, jež tato soužití vnímá jako běžná.⁸⁸ Pravdou zůstává, že bezdětné ženy nejsou společností odsuzovány jako dříve, kdy byly posuzovány jako sobecké, chladné, nešťastné či citově nestálé.⁸⁹ Tento vývoj nutně poznamenal hodnotovou orientaci nových generací. Sociální klima bylo pozměněno také díky otevřenosti životních šancí, rovnostem příležitostí, díky hodnotám svobody a osobní nezávislosti, důrazu na participaci a další. Dnešní moderní svět je typický svou obrovskou názorovou pluralitou.⁹⁰

⁸⁵ Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, s. 155.

⁸⁶ Srov. MATĚJŮ, P. *Zpráva o českém vývoji*, s. 107-108.

⁸⁷ Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, s. 155.

⁸⁸ Srov. tamtéž, s. 171.

⁸⁹ Srov. tamtéž, s. 154-157.

⁹⁰ Srov. MATĚJŮ, P. *Zpráva o českém vývoji*, s. 107-108.

V demokratické liberální společnosti žijí lidé, kteří jsou zodpovědní pouze sobě samým. Ctnost již nezávisí na víře, nýbrž na zrození, existují pouze svobodní jedinci. Nerovnost mezi tím, kdo věřil a kdo nevěřil, již neplatí, protože všichni jsme si rovni povinnostmi. Lidská mravní odpovědnost se osvobodila od pout náboženství a považovala se za součást nové ekonomie světské závislosti, sociální determinace a subjektivního vyvlastnění. Důsledkem je částečné zbavení zodpovědnosti jedince. Rodina je tímto poznamenána a podle odborníků prochází krizí.⁹¹

Mezi základní dopady změn ve společnosti na rodinné pole je snadné rozvedení manželů. Dříve bylo manželství koncipováno jako nezrušitelná instituce, která je založena na doživotí. Toto pojetí se však proměnilo v okamžiku, kdy se na manželství začalo nahlížet jako na občanskou smlouvu, jejíž právní kontrakt lze vypovědět kteroukoli ze stran. V moderní době je manželský svazek nahrazen láskou, která je založená na sexuální přitažlivosti. Nejen že se zvyšuje počet rozvodů, ale také stoupá počet opakovaných manželství.⁹²

Česká republika patří mezi země s vysokou rozvodovostí, a to jistě i z důvodu poměrně snadné dostupnosti rozvodu. V mezinárodním srovnání se u nás rozvádí stejný počet manželství jako ve skandinávských zemích, Rusku nebo v pobaltských státech. Rozvodovost u nás roste od šedesátých let dvacátého století a s ní se zvyšuje i tolerance společnosti vůči rozvodům, které jsou přijímány zcela standardně. Nejčastějším důvodem rozvodu jsou udávány obecné příčiny jako například rozdílnost povah, zájmů a jiné. Soudně je identifikována jako nejčastější příčina nevěra.⁹³ Rozvod probíhá bezpečně pro všechny účastníky rodiny pouze v případě, že dochází jen k oddělení partnerství, ale rodičovství zůstane zachováno. Děti však často mohou pocitově nést vinu zodpovědnosti za rozcházející se rodiče, a tak se je snaží dát dohromady. Možným důsledkem rozvodu je také to, že se dítě cítí nejistě v období rozchodu, má strach z odloučení od jednoho z rodičů a často toto manželské oddělení prožívá více,

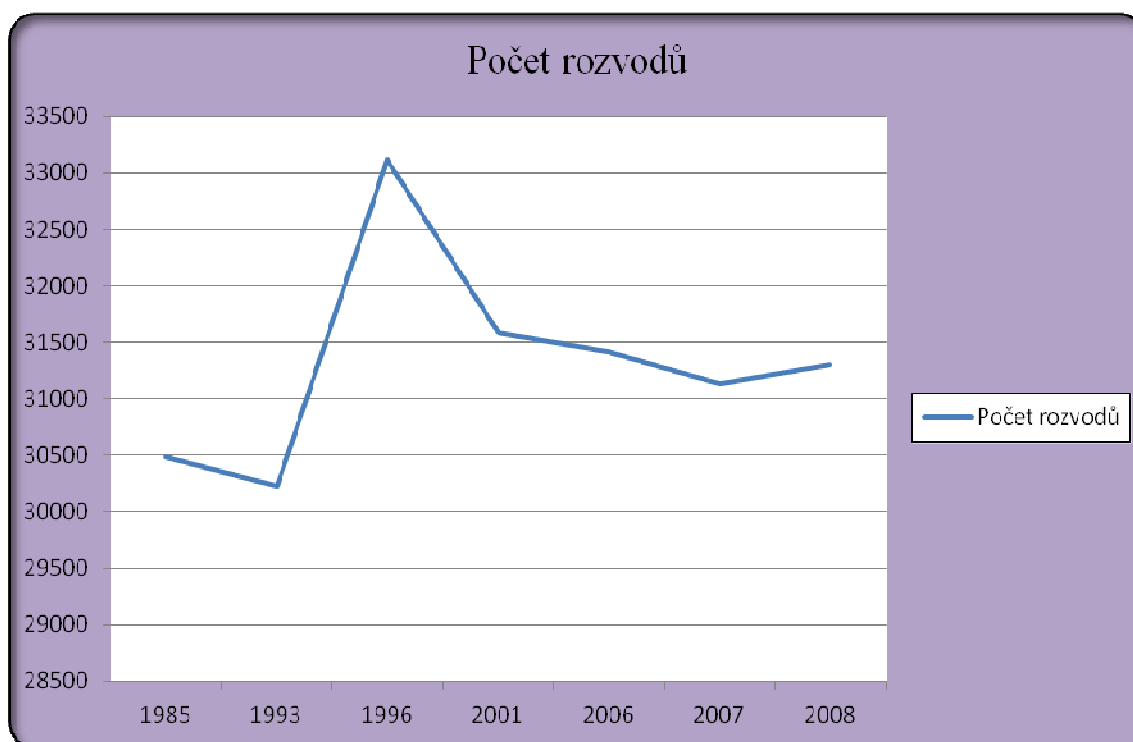
⁹¹ Srov. MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*, s. 37.

⁹² Srov. tamtéž, s. 19-21.

⁹³ Srov. *Rodiče, děti a jejich problémy*, s. 38-39.

než si jsou rodiče schopni sami připustit. Rozvod bývá považován za druhé nejzávažnější psychické trauma v životě člověka. Optimální tedy je, když se rodiče mezi sebou dohodnou tak, že rodičovské role zůstanou přehledně zachovány s ohledem na potřeby dítěte.⁹⁴ Výzkumy potvrzují také fakt, že dítě/děti drží manželství pohromadě. Toto platí v tom smyslu, že bezdětná manželství se snadněji rozvádějí. Přesto se stále zvyšuje počet dětí, které zažívají rozvody svých rodičů, protože většina rozvádějících se párů děti má.⁹⁵

Graf č. 2: Vývoj počtu rozvodů od roku 1985 – 2008⁹⁶

Vytvořila: Andrea Hnízdová

Rodičovství přináší nový, většinou radostný vztah s dítětem a mění se také vztah k partnerovi, vznikají nové role. Mateřství je pro hodně žen příležitostí k sebevyjádření a osobnímu rozvoji, často ženě dodává pocit osobního naplnění a smysluplnosti. Jedná

⁹⁴ Srov. *Rodiče, děti a jejich problémy*, s. 48-55.

⁹⁵ Srov. MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*, s. 223.

⁹⁶ Srov. *Demografická situace České republiky*, s. 142.

se o pokračování rodu, prostřednictvím dětí přesáhne rodina do budoucnosti, a to je pro mnohé velmi významný pocit. Rodičovství je výzvou pro oba partnery, protože dává příležitost poznat sebe a druhého tak, jak by bez přítomnosti dítěte nebylo možné.⁹⁷ Na druhou stranu může žena v současnosti vnímat různé oběti, které musí díky mateřství přinášet, ať už se jedná o zpomalení její kariéry, finanční znevýhodnění, nebo omezení pocitu svobody. Mateřství může také přinášet negativní dopady do manželského vztahu s ohledem na vyčerpanost a případnou emocionální labilitu ženy na sexuální život.⁹⁸

Proměnou prochází pojetí rodičovských rolí muže a ženy v rodině. Rodičovství u mužů je v současnosti daleko více uvědomované a tradiční role jsou přerozdělovány. Vnitřní konflikt mezi poselstvím ze své původní rodiny, kde byly jasně vymezené role, a hledáním nové rodičovské identity, může být zapříčiněn právě těmito změnami.⁹⁹ Ženy často preferují vzdělání, seberealizaci a profesní růst před mateřstvím. Obtížně pak hledají vyváženost mateřské role s rolí profesní. Prudký nástup žen do výdělečných zaměstnání, zvyšující se podíl těch žen, které v domácnosti mají poslední slovo, a vzestup ženského sebevědomí učinil velký zlom ve vnímání těchto rodičovských rolí.¹⁰⁰ V moderní ekonomice existuje řada podnětů pro to, aby lidé preferovali studium a kariéru a odložili tak manželskou a rodičovskou roli. Vzdělání zvyšuje výdělečný potenciál, budoucí životní úroveň, a tedy i možnost založit vlastní domácnost v pozdějším věku.¹⁰¹ Je tedy pochopitelné, proč ženy odkládají mateřství a že se jejich sebevědomí zvyšuje s nabytými studijními zkušenostmi. S vyšším věkem prvního mateřství souvisí i výrazné snížení počtu narozených dětí v druhé polovině 90. let 20. století. Věk prvorodiček se posunul v průměru na 30. rok.¹⁰²

⁹⁷ Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, s. 28.

⁹⁸ Srov. tamtéž.

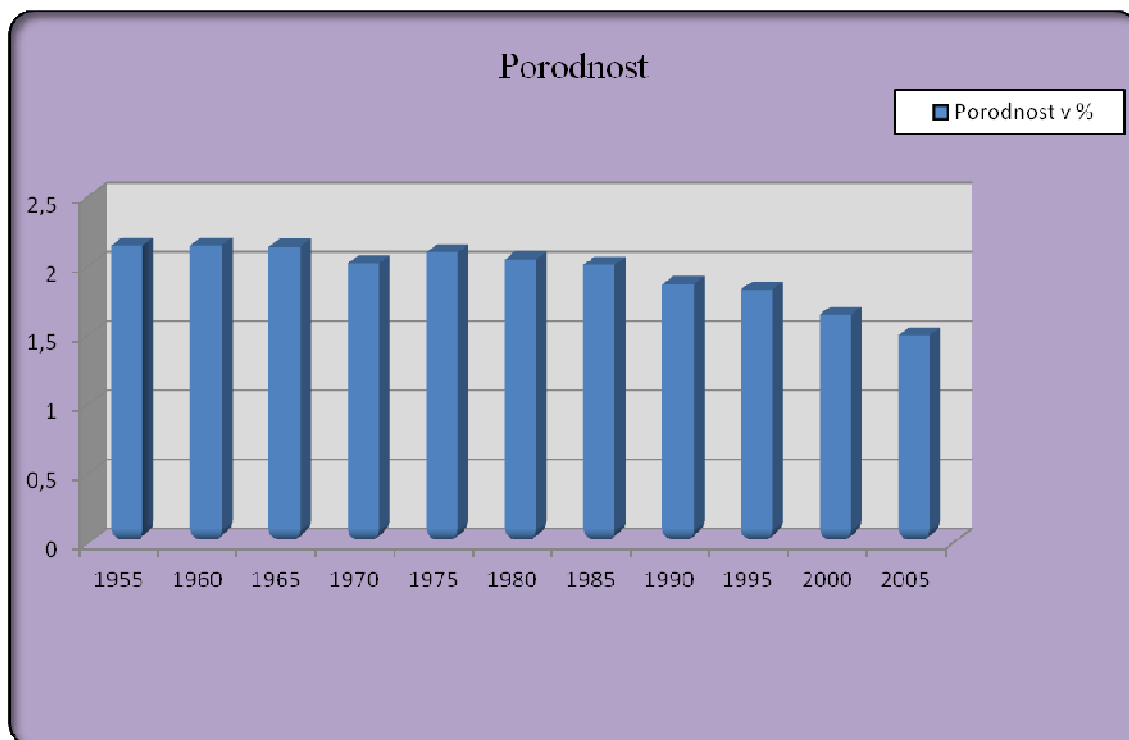
⁹⁹ Srov. MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*, s. 27-28.

¹⁰⁰ Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, s. 28.

¹⁰¹ Srov. KOPŘIVA, P., et al. *Respektovat a být respektován*, s. 8-9.

¹⁰² Srov. MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*, s. 27-28.

Graf č. 3: Průměrný věk matky při porodu 1. dítěte v letech 1995 – 2005¹⁰³

Vytvořila: Andrea Hnízdová

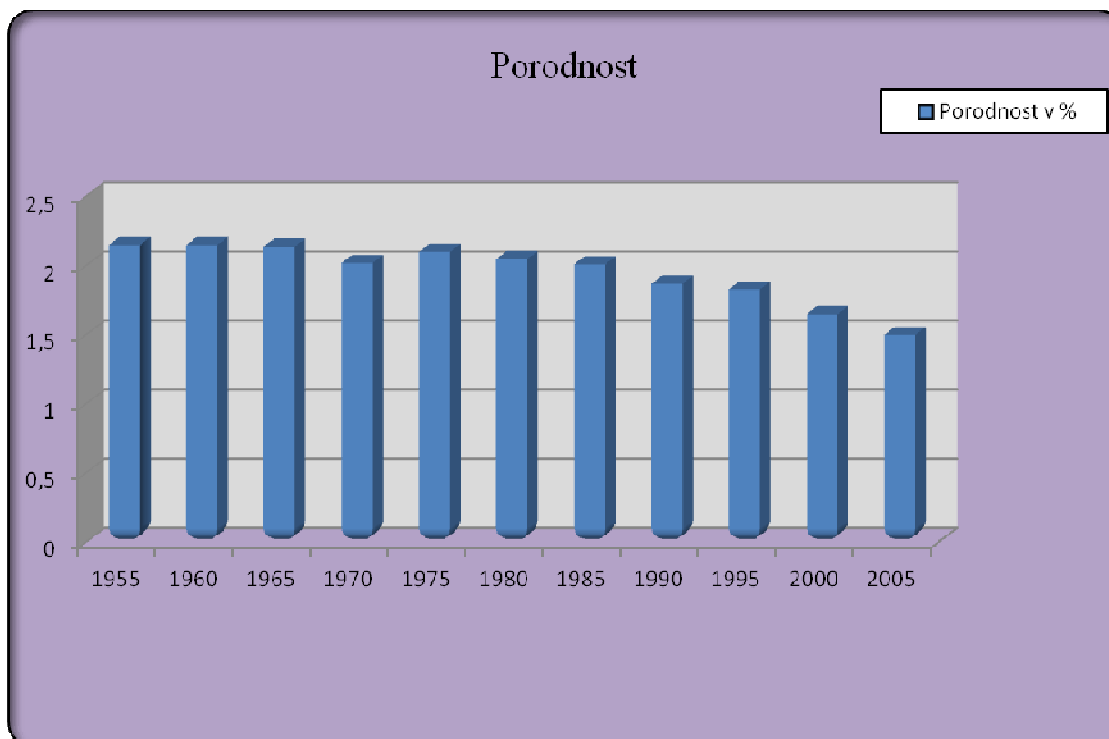
Důležitým faktem je, že vyšší věk při narození prvního dítěte může být pro mnoho žen výhodnější při porodu a následné péči o dítě. Je výzkumem doloženo, že ženy v období střední dospělosti mají vyšší sebevědomí, autonomii i pocit kontroly. Muži po 35. roce začínají doceňovat význam důvěry, intimity, dobrých vztahů i péče. Starší rodiče mohou být z tohoto hlediska v určité výhodě oproti těm mladším.¹⁰⁴ Z důvodu vyššího věku prvorodiček dochází k významnému snížení počtu dětí v rodině,

¹⁰³ Srov. Tab. 6 Míry plodnosti podle jednotek věku v letech 1993-2010 (na 1 000 žen) [online] In *Porodnost a plodnost 2006 až 2010: Tabulky*. © Český statistický úřad, 2013, poslední aktualizace 28. 12. 2011 [cit. 2013-03-25]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5D00376376/\\$File/40081106.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5D00376376/$File/40081106.pdf)>.

¹⁰⁴ Srov. MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*, s. 19-21.

průměrně jedno dítě na jednu ženu,¹⁰⁵ a také se zvyšuje počet bezdětných manželských párů ve společnosti.¹⁰⁶

Graf č. 4: Porodnost od roku 1955 – 2005¹⁰⁷

Vytvořila: Andrea Hnízdová

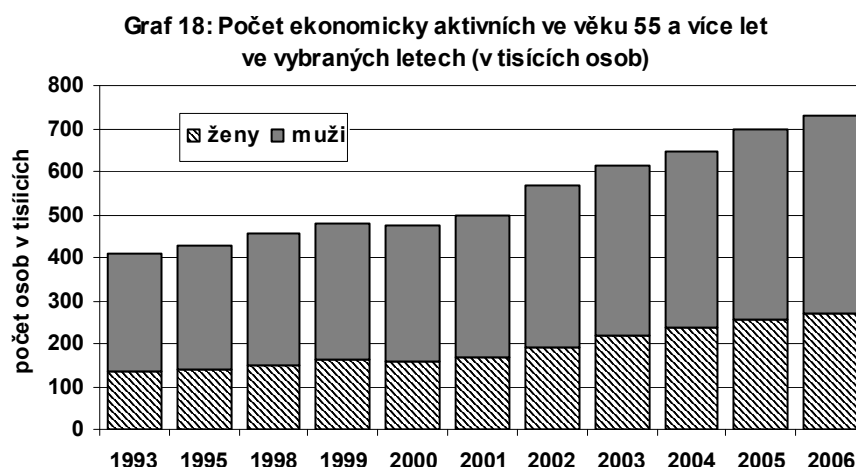
Dalším dopadem společenských změn na pole rodiny jsou nově prožívané mezigenerační vztahy, také spolu s prarodiči. Vícegenerační rodina již není častým jevem. Podíl prarodičů na výchově se zmenšuje i proto, že ti žijí plnohodnotné osobní životy.

¹⁰⁵ Srov. MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*, s. 27-28.

¹⁰⁶ Srov. tamtéž, s. 81.

¹⁰⁷ Srov. *Demografická situace České republiky*, s. 48.

Graf č. 5: Počet aktivních prarodičů v letech 1993 – 2006¹⁰⁸

Prarodiče tráví s vnoučaty méně času i z důvodu uvědomění si toho, že může docházet ke střetům hodnot z hlediska generačního konfliktu. Někdy odmítají styk s pravnoučaty kvůli strachu, že dítě bude vychovááno jinak, než jaké jsou představy rodičů. Řada dětí je tím ochuzována o naplnění citových potřeb, ale také o jiné náhledy na svět z pohledu dalšího dospělého. V minulosti bylo zvykem, že prarodiče doplňovali výchovu dítěte svojí životní moudrostí spolu s bezpodmínečným přijetím.¹⁰⁹ Prarodiče jsou přitom nepostradatelnými články rozšířené rodiny a více než cokoliv jiného používají a rozvíjejí svou i dětskou emoční inteligenci.¹¹⁰ Dítě může strádat tím, že rodiče jsou hodně zaměstnaní a vytížení a že se prarodiče nemohou či nechtějí účastnit při výchově a pomoci. Nedostatek času na vzájemné sdílení všech starostí mají rodiče tendence kompenzovat nadstandardním materiálním zabezpečením. Dítě pak posílají do mnoha zájmových kroužků a aplikují na ně rozvolněnou a liberální výchovu.¹¹¹ To všechno může mít na dítě velmi negativní dopad v budoucím životě.

¹⁰⁸ Ekonomická aktivita seniorů a její genderové aspekty [online] In *Život žen a mužů Analýza dat z publikace Zaostřeno na ženy a muže 2007*. © Český statistický úřad, 2013, poslední aktualizace 21. 4. 2008 [cit. 2013-03-25], s. 20. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/2100303D9C/\\$File/113707a1.3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/2100303D9C/$File/113707a1.3.pdf)>.

¹⁰⁹ Srov. MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*, s. 27-28.

¹¹⁰ Srov. CESARI LUSSO, V. *Prarodiče, rodiče a vnoučata*, s. 100-101.

¹¹¹ Srov. MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*, s. 27-28.

Rodiče jsou dětem špatným vzorem chování, nevedou je k úctě ke starším a zapomínají pěstovat jejich díl zodpovědnosti. Honba za úspěchem může přispět k omezení, někdy až k rozvrácení vztahů v rodině. Často se pak stává, že dospívající děti hledají náhradní formy uspokojení a seberealizace. Bývají hodně oslněni možnostmi, které postkomunistická doba přináší. Mnoho mladých pak vyjíždí do světa za prací či studiem. Zkušenost ze života se pak posouvá mimo původní kulturu, což ovlivňuje pozdější podobu jejich života. Vzniká tedy fenomén dospělých dětí, které stále žijí v původních rodinách a jsou dlouho po dosažení plnoletosti závislé na svých rodičích.¹¹²

Zajímavým faktem je, že tito mladí mají v plánu jednou vlastní rodinu založit, prozatím však nechtějí tuto potřebu uspokojit, protože si se svými rodiči rozumějí a vyhovuje jim jistá nezodpovědnost a bezstarostnost. U mladých lidí se objevuje prvek osobnostní nezralosti a u rodičů neschopnost výchovně zakročit směrem k osamostatnění svých dětí.¹¹³ Tomu pomáhá bohatá a rozmanitá nabídka všemožných služeb a věcí na trhu. Mladým lidem znesnadňuje odložit toto mládí a nepomáhá k tomu, aby se usadili a založili rodinu. Pro ně to znamená vystoupit ze své generační skupiny a tím přijít o všechny výhody, které adolescenti mají.¹¹⁴ Prarodiče mohou v tomto období předávat životní moudrost svým dětem být zde k dispozici v nelehkých úkolech a životních úskalích. Mohou vytvářet emocionální jistotu pro zodpovědné dospělé a pomoci jim, když si nevědí rady.¹¹⁵

Individualizace má mnoho výhod i nevýhod. Je třeba si však uvědomit reálná fakta, která mají zásadní vliv na rodinné společenství. V tabulce č. 1 jsou ve zkratce uvedeny rozdíly ve vývoji tradiční starozákonní rodiny až po rodinu současnou. Velmi se změnila jak struktura, tak základní kapitál, který již nestojí na ekonomické bázi, nýbrž na bázi kulturní a sociální, jež rodině zajišťuje sociální vzestup. V současnosti má každý člen rodiny své individuální potřeby a podle toho se také chová. Vzhlíží

¹¹² Srov. MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*, s. 27-28.

¹¹³ Srov. LIPOVETSKY, G. *Soumrak povinnosti*, s. 179.

¹¹⁴ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 237 – 238.

¹¹⁵ Srov. CESARI LUSSO, V. *Prarodiče, rodiče a vnoučata*, s. 102-103.

především k sobě, aby byly uspokojeny hlavně jeho základní, ale také ekonomické, citové a další potřeby. Rodičovská autorita klesala postupně, avšak s ohledem na liberální přístup se stala velmi slabou. Je nutno říci, že i samotní dospělí hledají autoritu velmi těžce. Postupná sekularizace vyčlenila všemocného Boha na okraj a v současné době ho ctí jen málo rodin, které si víru předávají z generace na generaci. Na poli politickém se autority hledají těžko. Rodičovská autorita v rodině postupně oslabuje. Velký vliv na naše jednání, myšlení a cítění mají masmedia, která se stala jakýmsi fenoménem doby. Náboženství a církve nemá ve společnosti tak silný vliv jako dříve. Stejně slabé jsou i mezigenerační vztahy v rodinách.

Tabulka č. 1: Základní charakteristiky tradiční, moderní a postmoderní rodiny¹¹⁶

	Tradiční	Moderní	Postmoderní
Struktura	široká, vícegenerační	nukleární, manželská	variabilní, individualizovaná
Základní kapitál	ekonomický	ekonomický, sociální, kulturní	sociální, kulturní
Legitimizace	sex, děti	děti	nelegitimizuje
Role	komplementární, hierarchizované	segregované, komplementární	individualizované
Funkce	univerzální	pečovatelské, statusotvorné, citové	citové
Autorita	otec	otec-matka, funkčně segregované	individualizovaná, slabá
Reprezentace diskurzu	náboženský, církevní	občanský	masmediální
Mezigenerační přenos	patrilinéární, autoritativní	demokratický, smíšený	slabý

Vytvořila: Andrea Hnízdová

¹¹⁶ MOŽNÝ, I. Rodina a společnost, s. 23.

2.2 Podoby soužití partnerů a s tím související proměny rodinných vztahů v současnosti

Proměna rolí v rodině, zvyšující se počet rozvodů, klesající tendence k uzavírání sňatků, zvyšující se věk prvorodičky a částečná nepřítomnost prarodičů vedly k výrazným změnám v podobách současných rodin. Nejčastěji se v České republice setkáváme s rodinou úplnou včetně úředního stvrzení manželství, která má nejlepší předpoklady naplnit všechny potřeby dětí i s ohledem na identifikační proces dítěte. Samozřejmě, i zde může hrozit patologie rodinných vztahů, ale pro jejich dobrý vývoj je stále pokládána úplná rodina za nejstabilnější a nejprůvčetnější.

V naší zemi se stále více objevuje takzvaná rodina partnerská, neboli nesezdané soužití, která je fenoménem posledního desetiletí. Dalo by se říci, že se jedná o rodinu úplnou, ale partneři nejsou spojeni formálně. Faktory takového počínání mohou být různorodé, jedním z nich je potřeba zachování si určité osobní svobody.¹¹⁷ Další faktory vysvětlující nárůst vzniku těchto soužití mohou být demografické (změna intenzit, struktur a jejich vzájemná interakce), nebo behaviorální (změna hodnotového systému). Obě skupiny faktorů mohou být ovlivněny populačním klimatem (změna systému rodiny). Tyto faktory mohou působit současně ve vzájemné kombinaci.¹¹⁸ Důsledkem mohou být rozvolněné vztahy ve vztahu partnerů, ale i dětí. Zde se často uplatňuje liberální přístup související s přesouváním zodpovědnosti na dítě, které rozhoduje o svých záležitostech a životních rozhodnutích často v nepřiměřeném věku. Dítě pak může být vnitřně nejisté, nebo naopak velmi sebevědomé v rámci možnosti rozhodování bez ohledu na okolí.¹¹⁹

Výzkumy, které řešily hodnotové postoje mladší generace, ukazují na tradiční hodnotové motivace při vytváření párů. Nejvyšší hodnotou pro muže i ženy je dobrý vztah k dětem, smysl pro rodinný život, zodpovědnost (poctivost a dobré vychování)

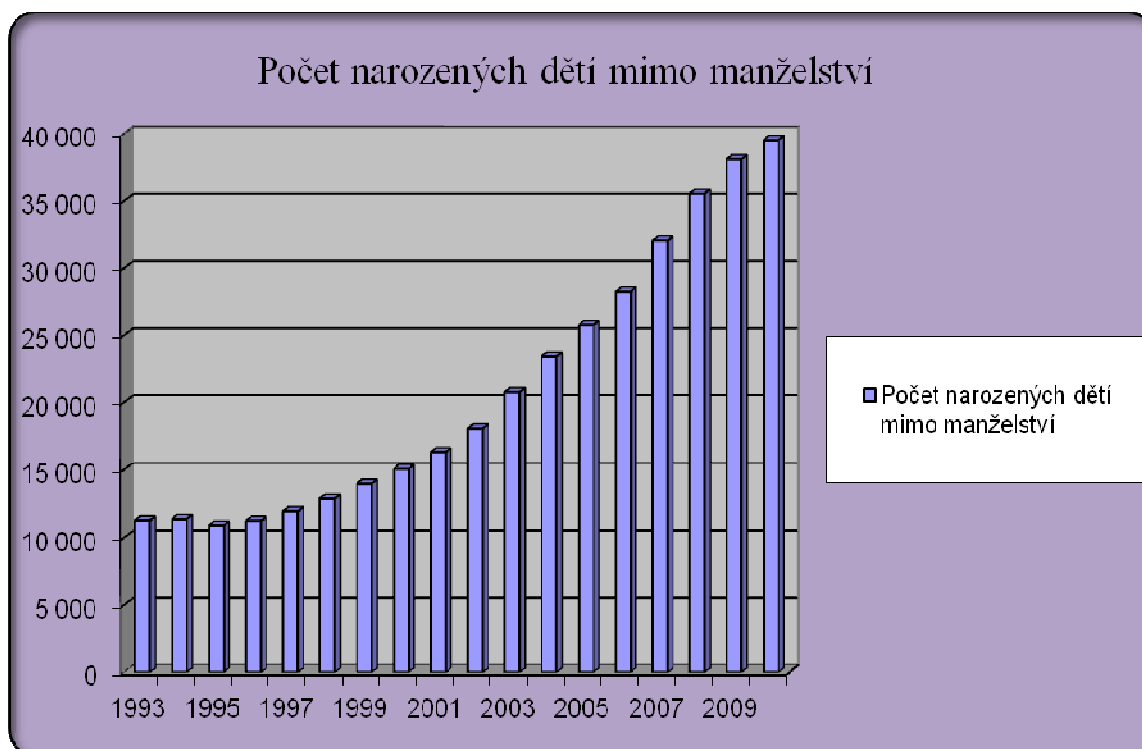
¹¹⁷ Srov. *Rodiče, děti a jejich problémy*, s. 30-32.

¹¹⁸ Srov. *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?*, s. 21.

¹¹⁹ Srov. *Rodiče, děti a jejich problémy*, s. 30-32.

a tolerantnost. Rodinné vztahy jsou pro všechny členy rodinného společenství velmi důležité a ceněné.¹²⁰ Uzavření manželství již není hlavní prioritou pro kvalitní partnerský vztah ani pro založení rodiny.

Graf č. 6: Počet narozených dětí svobodným matkám v letech 1993 – 2009¹²¹

Vytvořila: Andrea Hnízdová

Jinou formou partnerské či manželské rodiny může být odchod jednoho z rodičů z místa bydliště dětí. Důvody jsou zapříčiněny prací v jiné lokalitě, nebo také jiný partnerský/manželský svazek a rodina, kterou daný nechce opustit.¹²² Do této skupiny patří také rodina „vyprázdňené skořápky“, což je faktické spolužití s jedním z partnerů,

¹²⁰ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 259.

¹²¹ Srov. Tab. 1 Živě narození podle rodinného stavu ženy v letech 1993-2010 [online] In *Porodnost a plodnost 2006 až 2010: Tabulky*. © Český statistický úřad, 2013, poslední aktualizace 28. 12. 2011 [cit. 2013-03-25]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5D00370B4B/\\$File/40081101.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5D00370B4B/$File/40081101.pdf)>.

¹²² Srov. *Rodiče, děti a jejich problémy*, s. 30-32.

kteří si však neposkytují emocionální podporu a kdy komunikace a spolupráce probíhá jen v nejnужnějši míře. V tomto typu rodiny může být některý z partnerů dlouhodobě nepřítomný kvůli emigraci, pobytu v cizině a podobně. Může dojít také k zániku některé z hlavních funkcí manželství kvůli fyzické, emocionální nebo mentální patologii jednoho z partnerů.¹²³ Děti v podobných rodinách jsou vystaveny velké nejistotě, hlavně pokud kontakt s odloučeným rodičem není pravidelný. Následkem může být menší vytvoření zodpovědnosti v jeho budoucím životě díky zažitému scénáři z dětství.

Dalším typem rodiny je rodina neúplná, která je častým výsledkem rozvodů. Pro dobré fungování je důležitá určitá míra zralosti a vnitřní stability rodiče, který o děti pečuje.¹²⁴ Je zjištěno, že jedním z faktorů může být také klesající zájem mužů o otcovství. Jak stoupá podíl žen, které mají dítě jako neprovdané matky, tak ubývá mužů, kteří by chtěli o děti pečovat.¹²⁵ Pravdou však zůstává, že děti z neúplných rodin mají menší možnost zažít ve svých životech zdravý partnerský vztah jako vzor. Zde pak záleží na ostatních členech rodiny či přátel rodičů, zda dítěti vzor představí, aby ho jejich prostřednictvím poznalo. Někdy jsou děti plné zloby a mají potřebu rodičům vyčítat odloučení se od druhého partnera. Jindy může ono samo cítit pocit viny, proto je třeba s dítětem o všem otevřeně mluvit, aby pochopilo danou situaci rodičů. Velkým rizikem v neúplných rodinách je přesouvání zodpovědnosti, jež má mít druhý partner, na dítě. Vzniká pak nepřirozená vazba dítěte na rodiče, která může později ovlivnit přirozenou separaci od rodiny.

Posledním typem současné rodiny je rodina doplněná, tedy ta, kde místo původního rodiče přijde do rodiny partner nový a je mu dovoleno být na rodičovské pozici. Do rodiny přichází jedinec, který má své životní zkušenosti a představy o výchově a své funkci v rodině, což se někdy může stát zdrojem nedorozumění a napětí. Mohou se objevit boje o pozornost rodiče či nového člena, projevy žárlivosti, přetahování se mezi sebou a podobně. Při narození nového člena rodiny v již doplněné rodině může

¹²³ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 205.

¹²⁴ Srov. *Rodiče, děti a jejich problémy*, s. 30-32.

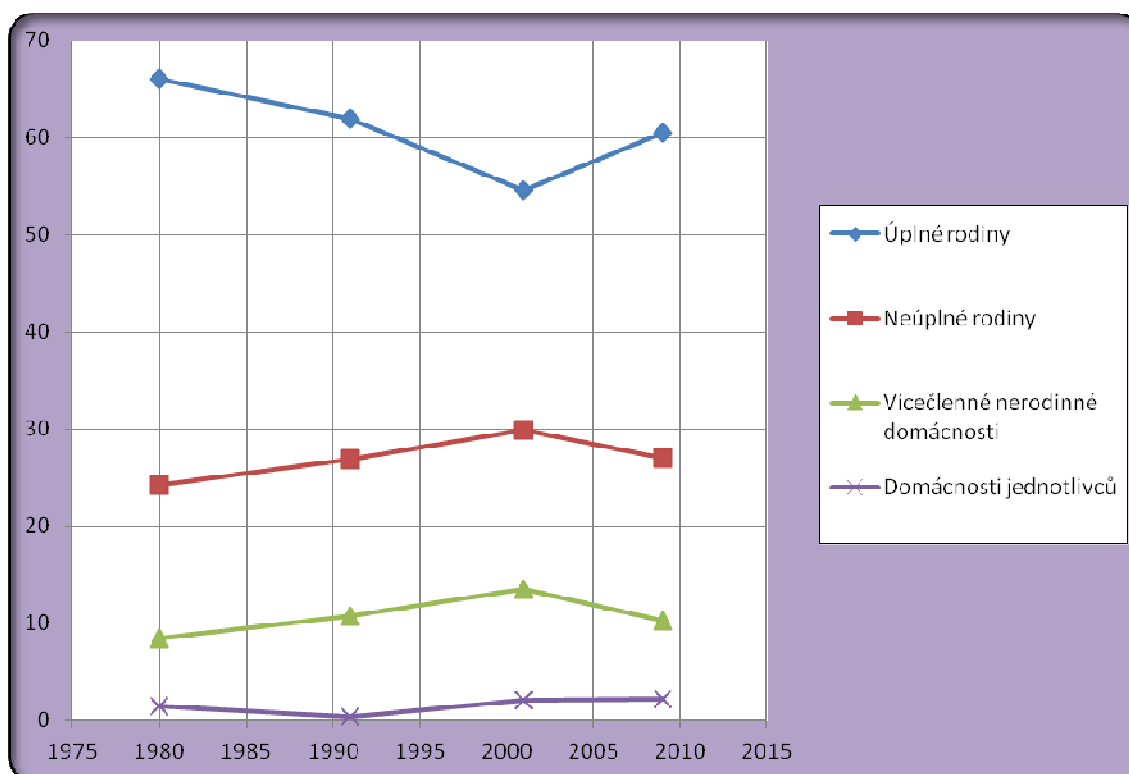
¹²⁵ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 260.

dojít také k určitým komplikacím. Je nutné pozornost rozdělovat rovnoměrně mezi všechny děti, aby ani jedno nestrádalo.¹²⁶ Podle průzkumů následuje opakovaný sňatek v případě mužů poměrně za krátkou dobu. Ženy jsou opatrnější a také už nemají tolik možností na výběr partnera jako muži, kterým se objevují stále nové ročníky potencionálních partnerek. Opakovaná manželství se o něco častěji rozvádějí, ale paradoxně jsou označována za daleko úspěšnější a spokojenější, než bylo manželství předcházející. Oproti tomu vztahy rodičů a dětí jsou v novém manželství problematičtější. Překvapivé je, že děti jsou nakonec úspěšnější, než když žijí v rodině neúplné. Zajímavým jevem je to, že dítě v opakovaném manželství může mít dva biologické rodiče, dva nevlastní rodiče, pokrevní sourozence, nevlastní sourozence, napůl nevlastní sourozence, osm prarodičů (někdy dokonce i více, pokud se prarodiče rozvedli) a nakonec mnoho vzdálených příbuzných.¹²⁷ Rodina se tak rozrůstá o nové členy a je už na každém, jak hluboké vztahy spolu udržují. V tradiční rodině se s takto rozvětvenou nevlastní rodinou jen těžko setkáme.

¹²⁶ Srov. *Rodiče, děti a jejich problémy*, s. 30-32.

¹²⁷ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 224-225.

Graf č. 7: Struktura domácností v letech 1980 – 2009 v %¹²⁸

Vytvořila: Andrea Hnízdová

Rodinné vztahy ovlivňuje velkým dílem společnost, tedy i stát. Pokud je podle odborníků rodina dnešní české společnosti v krizi, znamená to zároveň, že v krizi je též společnost. Oslabování rodiny totiž oslabuje stát v celkovém klimatu společnosti. Je ovlivněna morálka, množství sociálně patologických jevů, ale nepřímo působí také na ekonomickou úroveň a politický systém. Rodina by měla být přirozeným cílem demokratického systému, protože je jeho východiskem. Stát má také povinnost zajistit rodině potřebnou sociální péči a investování do rodiny znamená pro stát ušetření výdajů za boj proti kriminalitě, včetně kriminality mládeže, proti drogám, prostituci, gamblerství, ale i nezaměstnanosti.¹²⁹

V rodinných vztazích vládne liberální přístup, který je jednou ze základních hodnot při výchově dětí, ale také v komunikaci s partnerem. Základem takového jednání

¹²⁸ Srov. *Rodiče, děti a jejich problémy*, s. 18.

¹²⁹ Srov. DAVID, R. *Práva dítěte: Úmluva o právech dítěte a její charakteristika; Mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty*, s. 114.

je rovnocenný partnerský vztah, ve kterém vládne láska, úcta a vděčnost za to, že druhého mám. V době individualizace se s podobným citem pro druhé setkáváme méně, protože hlavním zdrojem spokojenosti v dnešní době je uspokojení hlavně svých potřeb.¹³⁰ Je dokázáno, že lidé s vyšší mírou lásky a úcty k druhému kladou menší důraz na materiální věci a hodnoty v životě. Neposuzují tak vysoko svůj vlastní životní úspěch (svou kariéru) nebo úspěchy druhých lidí v termínech nahromaděných materiálních či finančních hodnot a nekladou tak vysoký důraz v životě na vlastnictví. Jsou méně závislí a častěji sdílejí své hmotné statky s druhými lidmi.¹³¹ Dnešní společnost se často jeví právě naopak. „*Je zřejmé, že to v otevřené, pluralistické a rychle se měnící společnosti, v níž už dávno nemůže z velké části poskytnout vzdělání sama rodina, klade úplně jiné nároky, než je třeba v pozdně antické velké rodině. Proto je tato záležitost vzájemného respektování ještě naléhavější než tehdy.*“¹³² Zde je vystižen důležitý fakt, který může přispět k vytvoření dobrého, kvalitního a spokojeného života s harmonickými vztahy.

2.3 Shrnutí

Po roce 1989 prošla česká společnost mnohými změnami s ohledem na dopady do rodinného společenství:

- Československo se stává demokratickým svobodným státem, později se rozděluje na dva samostatné státy.
- Individualismus a ekonomický tlak oslabují rodinu a rodinné vztahy.
- S postupující industrializací se odloučilo mnoho párů ze společného bydlení kvůli zaměstnání.
- Vyšší vzdělání matky, nezávislost na muži a s tím související odklad mateřství je rozšiřujícím se trendem.

¹³⁰ Srov. SMITH, A. *Teorie mravních citů*, s. 38.

¹³¹ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie vděčnosti a nevďčnosti: Kudy vede cesta k přátelství?*, s. 14.

¹³² FURGER, F. *Etika seberealizace, osobních vztahů a politiky*, s. 134.

- Manželství ztratilo svou posvátnost a změnilo se na občanskou smlouvu. Eviduje se pokles sňatků, objevují se nové podoby rodinných společenství a snížil se průměrný počet dětí narozených v rodinách.
- Dvougenerační neolokální nukleární rodina, jež je nejčastější podobou současné rodiny, se začala rozpadat rozvodem a reorganizovat opakovanými manželstvími.
- Rodina byla nahrazena formální organizacemi.
- Masmedia zrušila monopol rodiny na socializaci dětí k respektovaným hodnotám a správnému životnímu stylu.

Tyto změny ve společnosti v České republice měly velký vliv na proměny v rodinných vztazích:

- Individualizace vytváří rozvolněné partnerské i rodičovské vztahy.
- Proměnily se role muže a ženy v rodině, rozdělení rolí je individuální záležitostí. Díky tomu může docházet ke konfliktním situacím.
- Na výchovu dětí se aplikuje liberální přístup, který učí uspokojovat hlavně vlastní potřeby a neohlížet se na ostatní.
- Rodičovská autorita je oslabena vlivem médií.
- Lidé mají svobodu a možnost volby, což se projevuje jako nezralost a závislost dospělých dětí na rodičích, jež se nedokážou zodpovědně postavit tomuto trendu.
- V důsledku rozvodů a rozpadů partnerských vztahů vznikají patologie v rodinných vztazích: nejistota u dětí, strach, úzkost, neúcta k jednomu z rodičů, hněv na rodiče, ztráta podpory dítěte, emocionální nestabilita rodinných příslušníků a jiné.
- Rozpadem manželství/partnerství často zanikají i role rodičovské.
- Spolužití vícegenerační rodiny zaniklo. Mezigenerační vztahy se oslabují. Dětem chybí životní moudrost prarodičů a předávání tradičních hodnot a ctností.

- Rodinné vztahy se proměnily. Nejeví se tak silné jako v tradiční rodině a zdají se být více komplikované z důvodu již zmíněných proměn.
- Dobré rodinné vztahy mají ve společnosti stále svou hodnotu.

3. IV. přikázání Desatera – trvalý požadavek nebo přežitek?

Třetí kapitola představuje reflexi dvou předešlých kapitol. Zabývá se otázkou trvalosti, platnosti a významu IV. přikázání Desatera v souvislosti s moderní rodinou a současnou podobou rodinných vztahů. Dává tak odpověď na základní otázku této práce, zda IV. přikázání Desatera zůstává v současnosti trvalým etickým požadavkem, anebo se v kontextu zmíněných proměn zachycených v předchozí kapitole stává již neživotným přežitkem.

3.1 Pojetí IV. přikázání Desatera v manželství a rodině

Požadavek IV. přikázání Desatera se realizuje v určité kultuře. Jak vysvětluji v první kapitole, Bůh, jakožto pramen a naplnění mravního řádu, předkládá v Sinajské smlouvě lidu toto přikázání jako trvalý požadavek, jehož nedodržování má své důsledky.¹³³

Naplňování IV. přikázání Desatera, odpovídajíc duchu biblické doby, znamená především prožívat vnitřní rodinnou soudržnost a solidaritu. Rodina je společenství, které jako jediné tvoří mimořádně silné mezosobní vztahy mezi svými členy: mezi manželi, mezi rodiči a dětmi, mezi generacemi. Rodiče dávají život dětem, uvádí je do života a kultury daného národa. Po Bohu jsou rodiče největší dobrodinci. Bůh je Dobro samo. Rodiče mají jedinečnou účast na tomto nejvyšším dobru, a proto mají být od dětí ctěny.¹³⁴

V dnešní společnosti se setkáváme s tím, že projevat vděčnost Bohu a úctu k rodičům není vždy snadné. S projevením úcty mají většinou problém děti, kterým chybí rodičovská láska a které jsou ponechány svému osudu nebo jsou

¹³³ Srov. Život z víry, s. 71.

¹³⁴ Srov. tamtéž.

zneužívány. Neváží si svých vlastních rodičů, místo toho uctívají své ošetřovatele, opatrovníky a vychovatele, kteří jsou pro ně otcem a matkou.¹³⁵ U dětí, jež znají své rodiče, je úcta požadována, protože právě díky rodičům děti zažily i příjemné věci. Ať jsou rodiče jací jsou, bez nich by člověk neexistoval. Nevěděl by, jak se na zemi žije, netušil by ani, o co přichází. I přes rozdílné názory s rodiči, kteří nebyli vždy pravým příkladem, je Boží příkaz ctít rodiče vysloven i pro ně. Jedná se o trvalý požadavek pro lidi, kteří jsou vyzváni, aby se ponaučili a sami se stali pevným článkem v řetězu života a předávali budoucím generacím, co Bůh žádá. S tím souvisí minimálně projevení vděčnosti, než se člověk naučí své rodiče ctít v pravém slova smyslu tak, jak si Bůh přeje.¹³⁶

Nepřímo se v tomto přikázání pojednává také o úctě, která náleží dětem od rodičů. Cti znamená uznej! Tedy nechat se vést přesvědčením uznáním osoby, především osoby otce a matky a potom uznáním osob ostatních členů rodiny. Úcta je postoj založený na nezištnosti, který spočívá na upřímném darování se jedné osoby osobě druhé, a v tomto smyslu se shoduje s láskou. Vyžaduje-li toto přikázání úctu k otci a k matce, vyžaduje ji také k dobru rodiny.¹³⁷ Děti samozřejmě nemusí rodiče ve všem slepě poslouchat, a přesto je mohou uctívat. Čím je člověk starší, tím se častěji rozhoduje sám podle vlastního rozumu a svědomí. Pochopitelně zprvu si vše porovnává se svými rodiči, kteří je vychovávají k samostatnosti. Poté, když se člověk stane dospělým a nezávislým, přebírá za svá rozhodnutí zodpovědnost. Svých rodičů by si měl stále vážit a ctít je, protože ti zůstávají stále jeho rodiči. Všichni mají stejného Otce nebeského a i přesto, že se lidé někdy vzpírají jeho vůli, on jediný je pro ně to nejlepší.¹³⁸

Naplňování požadavku IV. přikázání Desatera v biblickém pojetí znamená projevat lásku k vlastním rodičům a k celé rodině. „*Je to ta láska k bližnímu, o které Ježíš říká: „Miluj svého bližního, jako sebe sama!“ Nikdo nám není blíže než naše rodina, děti, rodiče, manžel nebo manželka. Rodina, to je zdroj, v němž se stále*

¹³⁵ Srov. Život z víry, s. 174.

¹³⁶ Srov. PIŤHA, P. *Zpověď, svátost, smíření*, s. 46-48.

¹³⁷ Srov. JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.*, 15.

¹³⁸ Srov. KUDLÁČKOVÁ, B.; LENZ, L. *Desatero a otčenáš, jak je neznáme: Metodická pomůcka pro katechety a animátory*, s. 23.

*znovu rodí láska mezi lidmi: láska matky k dítěti, které bere do své náruče, láska mladého muže ke své ženě, láska manželů, kteří společně zestárli a zůstali si věrní, láska k rodičovskému domu, který je v pravém slova smyslu domovem člověka. Tato láska je jako poslední záblesk ztraceného ráje. Bez ní by člověk nemohl žít. Je Božím darem, zázrakem, který může způsobit jen sám Bůh. Kde je láska, tam je Bůh. Protože Bůh je láska.*¹³⁹

Je třeba poukázat na zásadní dobový rozdíl starozákonní doby a té dnešní v rámci respektování IV. přikázání Desatera. Aplikace a realizace tohoto přikázání by se mohla zdát dosti problematická, protože už jen chápání a prožívání základního prvku rodiny, kterým je manželství, prošlo a stále prochází obrovskými proměnami. Znění IV. přikázání Desatera souvisí s proječováním lásky a úcty mezi rodinnými příslušníky a nepřestává platit nikdy. Ale v určitém období v životě člověka získá přední místo v životě manželský partner. Stále je však správné mít na zřeteli lásku rodičů, jejich zkušenosti a snahu dobře poradit. Spojitost manželství a IV. přikázání Desatera je tak o úctě mezi manželi, která předpokládá pozdější úctu jejich dětí k nim.¹⁴⁰ Ti jsou přikázáním v průběhu manželství oslovováni, ale také jmenováni s příchodem prvního potomka, a tak se setkávají s novým významem tohoto požadavku. Základním principem svátosti manželství, jenž je svěřen muži a ženě, je přikázání lásky, které lidstvu zanechal Ježíš Kristus, tak jako Hospodin přikázal na hoře Sinaj, ať ctíme své rodiče.¹⁴¹ Význam „*manželství spočívá v hlubokém a vzájemně se doplňujícím svazku muže a ženy, který spočívá na nerozlučitelném poutu manželství uzavřeném dobrovolně a veřejně, v otevřeném předávání života.*“¹⁴² Nutností k uzavření manželství je správná výchova mládeže, která bude vzdělaná rozumem a bude mít i veliké srdce, aby nedocházelo k rozpadům rodin v tak velké míře.¹⁴³

¹³⁹ MADINGER, H. *Vrat' se*, s. 66.

¹⁴⁰ Srov. APOŠTOLSKÁ ADHORTACE JANA PAVLA II. *Familiaris Consortio: O úkolech křesťanské rodiny v současném světě* (dále jen FC), 41.

¹⁴¹ Srov. JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.*, 15.

¹⁴² APOŠTOLSKÝ STOLEC. *Charta práv rodiny*, preambule B.

¹⁴³ Srov. *Gaudium et spes*, 31.

Na půdě tohoto vědomého a svobodného rozhodnutí vstoupit s partnerem do důvěrného, Bohem chtěného společenství života a lásky, je ukázán ten pravý smysl tohoto pouta. Manželství je vnitřní nezbytnost samotné manželské smlouvy lásky, která se tímto způsobem projevuje navenek jako něco jedinečného a výlučného, aby se tak plně uskutečnila věrnost k plánu Boha. Nejedná se o instituci či neoprávněný zásah společnosti nebo autority. Taková věrnost chrání svobodu osoby před každým subjektivismem a relativismem a nechává jí participovat na tvůrčí moudrosti Boží.¹⁴⁴ Principem manželství je vytvoření většího společenství – rodiny, protože jeho poslání jsou plození a výchova dětí. V manželství a v rodině se vytvářejí mnohonásobné mezosobní vztahy – vzájemný manželský vztah, otcovský a mateřský, dětský, sourozenecký. Těmito vztahy je každá lidská osoba uváděna do rodiny lidstva a do rodiny Boží, do církve.¹⁴⁵ Zdá se, že současná společnost však ne vždy chápe manželství v tomto smyslu. Jak píše v druhé kapitole, proměnily se priority a rodinné hodnoty. Přitom první společenství se vytváří a rozvíjí právě mezi manželi. Mocí manželského pouta lásky se muž a žena stávají ze dvou jedním a jsou povoláni stále zvětšovat svou jednotu věrností, s jakou denně plní svůj manželský slib vzájemného úplného sebeodevzdání.¹⁴⁶ Pro společenství manželů je příznačná nejen jeho jednota, ale i nerozlučitelnost manželství. Toto vzájemné odevzdávání v jednotě dvou osob, jakož i pro dobro dětí, vyžadují úplnou manželskou věrnost.¹⁴⁷

Rozsáhlé změny v oblasti chápání a prožívání manželství, které byly z části nastíněny v předchozí kapitole, mají své dopady do poté vzniklých rodin a vztahů, kterým je manželství společným základem. Toto společenství rodinných vztahů je, z pohledu křesťanství, založeno na přirozených poutech těla a krve. Lidsky se dovršuje vznikem a zráním ještě hlubších a bohatších svazků ducha. Lásky, oduševňující mezilidské vztahy různých členů rodiny, představuje vnitřní sílu, která tvoří rodinnou jednotu a společenství a činí je živými.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Srov. FC, 11.

¹⁴⁵ Srov. tamtéž, 15

¹⁴⁶ Srov. tamtéž, 19.

¹⁴⁷ Srov. tamtéž, 20.

¹⁴⁸ Srov. tamtéž, 21.

Vzniklá rodina je více než obyčejná právní, společenská nebo hospodářská jednotka, jak by se v dnešním světě mohlo zdát. Je společenstvím lásky a solidarity a jedinečným způsobem jí náleží učit a předávat kulturní, etické, společenské, duchovní a náboženské hodnoty podstatné pro rozvoj a prospěch vlastních členů i společnosti. Ve vztahu k IV. přikázání Desatera je rodina vnímána jako místo setkávání různých generací, které si s projevenou úctou navzájem pomáhají osvojit plněji životní moudrost a být ve shodě s právy jednotlivých osob, jak to společenský život vyžaduje.¹⁴⁹

Rodina podporuje škálu plnějšiho lidství pomocí starostlivé lásky k dětem, nemocným, starým, každodenní vzájemnou službou, ale také sdílením dober, radostí i strastí.¹⁵⁰ Jsou zde uskutečňovány především láska a dobro společného žití, neboť toto dobro člověk nalezne právě v manželství a v rodinném společenství.¹⁵¹

Rodina je společenstvím života a lásky. Je přímo jejím posláním střežit lásku, zjevovat ji a sdělovat jako živý projev a skutečnou účast na Boží lásce k lidem a na lásce Krista, našeho Pána, k jeho Snoubence církvi. Rodina má čtyři úkoly, kterými jsou vytváření osobního společenství, služba životu, účastnění se na vývoji společnosti a účast na životě a poslání církve.¹⁵²

Rodinní příslušníci jsou spolu spojeni natrvalo, a tak láska mezi mužem a ženou v manželství, v odvozené a rozšířené formě láska mezi členy jedné rodiny, je oduševňována a poháněna vnitřní a trvalou dynamikou, která vede rodinu k stále hlubšímu a těsnějšímu společenství. To se pak stává základem a duší manželského rodinného společenství.¹⁵³ Proto je důležitá láskyplná shoda srdcí, vzájemná dorozumění manželů jakožto rodičů při společné výchově dětí.¹⁵⁴ V rodině dochází k osvojování si prvních občanských ctností, což je důležité pro každou společnost.¹⁵⁵ Výchovný dialog a vzájemná úcta mezi rodiči a dětmi představuje důležitý prvek

¹⁴⁹ Srov. APOŠTOLSKÝ STOLEC. *Charta práv rodiny*, preambule E.

¹⁵⁰ Srov. FC, 41.

¹⁵¹ Srov. JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.*, 15.

¹⁵² Srov. FC, 17.

¹⁵³ Srov. tamtéž, 18.

¹⁵⁴ Srov. *Gaudium et spes*, 52.

¹⁵⁵ Srov. FC, 42.

při zpevnování těchto hodnot.¹⁵⁶ Tato podoba rodiny je vyžadována i v současné době pro plné přijetí, pochopení a realizaci IV. přikázání Desatera.

Je nutno podotknout, že základem společenského života, tedy i toho rodinného, je stýkání se různých generací, protože si pomáhají získat plnější moudrost a podporují se navzájem.¹⁵⁷ Vytvoření kvalitního harmonického rodinného domova s vědomím, že se člověk má vždy kam vrátit, je a vždy bylo velmi významné, neboť neharmonické vztahy, rozepře, sváry a konflikty mezi generacemi jsou v současnosti častější a mnohdy ostřejší.¹⁵⁸

Respektování a ctění druhých lidí se má projevovat vždy a všude i přesto, že někdo smýšlí jiným způsobem nebo má jiný názor na danou problematiku.¹⁵⁹ Rodiče zde představují primární školu sociálního chování pro své děti. Učí je prostřednictvím lásky a sebeodevzdání nejen ve vztahu k druhým, ale také ve vztahu mezi sebou jako manželi. Toto sebeodevzdání, úcta a nezištná obětavost by měla vládnout celé rodině, ve vztazích mezi sourozenci, ale i mezi různými generacemi. V dnešní často rozvrácené společnosti, která je ovlivňována individualismem a sobectvím, si děti musí rozvíjet cit pro spravedlnost. Jen díky tomu mohou dojít k úctě a k osobní důstojnosti každého člověka. S tím souvisí i vypěstování si citu pro lásku, protože díky němu se učí starat se o druhé.¹⁶⁰ Děti pak uctívají, váží si a milují své rodiče a prarodiče a tím přispívají k budování opravdu lidské rodiny, přičemž respektování IV. přikázání Desatera je pro ně zcela automatické.¹⁶¹ Společenství, denně doma zakoušené a prožívané, a účast na radostech i bolestech je nejúčinnější a nejkonkrétnější složkou pro aktivní, odpovědné a nosné začlenění dětí do širší společnosti.¹⁶²

V hlubším prozkoumávání IV. přikázání Desatera se dá zpozorovat jeho přesah v podobě dopadů na celou společnost. Vztahy v manželském svazku jsou totiž

¹⁵⁶ Srov. FC, 37.

¹⁵⁷ Srov. *Gaudium et spes*, 52.

¹⁵⁸ Srov. *Život z víry*, s. 174.

¹⁵⁹ Srov. *Gaudium et spes*, 29.

¹⁶⁰ Srov. FC, 37.

¹⁶¹ Srov. *tamtéž*, 41.

¹⁶² Srov. *tamtéž*, 37.

Stvořitelem určeny za původ a základ lidské společnosti, a tak je i rodina první a životodárnou buňkou společnosti, s kterou je spojena, a vztahy uvnitř ní ji ovlivňují navenek. Rodina má sloužit k životu pro všechny členy společnosti. Ti zde nalézají první školu společenských ctností, které znamenají život a rozvoj společnosti. Rodina se tedy nesmí uzavírat do sebe, ale má být otevřená jiným rodinám a společnosti a takto přijímat svůj společenský úkol.¹⁶³

3.2 IV. přikázání Desatera a jeho respektování v současných podobách rodin

Současné proměny v soužití rodin mohou mít významný vliv na respektování IV. přikázání Desatera. Jednou z typických proměn rodiny, která ovlivňuje vztahy v rodině, je fragmentace manželské rodiny. Jde o praxi, kdy se partnerský pár rozhodne pro rodinný život a odkládá přitom uzavření manželství zákonnou formou, nebo je i trvale odmítá. Jde o dvojice, které žijí spolu, ale nestanou se oficiálně manželi, ani když čekají první dítě, jak tomu bývalo v české společnosti ještě v osmdesátých letech dvacátého století. Tyto páry zůstávají i nadále formálně nesezdání, i když jinak žijí jako manželská rodina. Ale jen soužití potvrzené formální mocí může být společností uznáno jako manželství. Nemohou jím být jiné meziosobní vztahy, které neodpovídají výše uvedeným podmínkám.¹⁶⁴ Přesto se ukazuje, že tento životní způsob je stále více společností tolerovaný jako možný a odpovědný způsob společného páru a jejich rodičovství.¹⁶⁵

Je možné, že někteří se cítí být nuceni k takovýmto volným spojením těžkostmi hospodářskými, kulturními nebo náboženskými, protože by se při uzavření formálního manželství mohli obávat úbytku hospodářských výhod, diskriminací a dalších ztrát. U jiných může docházet k pohrdání, protestu nebo odmítání společnosti, rodiny

¹⁶³ Srov. FC, 42.

¹⁶⁴ Srov. JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.*, 17.

¹⁶⁵ Srov. KAŠNÝ, J. Uzavírání manželství a fragmentace manželské rodiny. In VYBÍRAL, J. (ed.) *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*, s. 49.

jako instituce, společensko-politického řádu nebo u nich převládá touha po vlastním požitku. Jindy je k tomuto skutku možná vede krajní nevědomost a chudoba, mnohdy v důsledku opravdu nespravedlivých poměrů. Za jejich postojů může být i jistá duševní nezralost, která je plná nejistotou a strachem před trvalým a definitivním spojením.¹⁶⁶

Jan Pavel II. soudí, že už pouhý lidský rozum jde proti tomuto neregulárnímu soužití jako je manželství na zkoušku. Je nemožné provádět pokusy na lidských osobách, jejichž důstojnost vyžaduje, aby byly vždy a výlučně cílem láskyplného sebedarování, bez jakéhokoli časového nebo jiného vymezení. Církev nemůže a nechce s takovým modelem manželství souhlasit z pohnutek, které vyplývají z její víry.¹⁶⁷

Tělesné darování se v pohlavním spojení je reálný symbol sebeodevzdání celé osoby. Takové sebeodevzdání se může v přítomném řádu spásy opravdu realizovat jen silou nadpřirozené lásky, jakou dává Kristus. Manželství mezi dvěma pokřtěnými osobami je reálným znakem jednoty mezi Kristem a jeho církví, symbolem jednoty, která není dočasná nebo jen na zkoušku, nýbrž znamená věčnou věrnost. Mezi dvěma jedinci různého pohlaví může proto docházet jen k nerozlučnému manželství. Jedině v něm pak může dojít k naplnění všeho, co Bůh žádá, tedy i k respektování rodičů resp. manželů, jež přivedli na svět nový život.¹⁶⁸

Nesezdané soužití s sebou přináší hrozbu pro civilizaci, protože bývá běžně představováno jako plod pravdivého citu, zatímco ve skutečnosti jde proti lásce. Mnoho rodin se rozpadlo právě kvůli volné lásce. Poslouchat za všech okolností tento skutečný citový popud ve jménu volné lásky, bez jakéhokoli omezení, znamená učinit člověka otrokem lidských instinktů, jež svatý Tomáš nazývá vášněmi duše. Toto soužití využívá v lidech jejich slabostí tím, že je svůdně a pomocí veřejného mínění vkládá do jakéhosi rámu vznešenosti. Tím se snaží uklidnit si svědomí a vytvořit si morální alibi. Nebere však dále v potaz následky, které z jeho činů vyplývají. Zvláště, když na ně kromě druhého partnera doplácí také děti, které tímto mohou přijít o matku či otce a nakonec se stávají de facto sirotky žijících rodičů.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Srov. FC, 81.

¹⁶⁷ JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.*, 14.

¹⁶⁸ Srov. FC, 80.

¹⁶⁹ Srov. JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.*, 14.

Teprve z hlediska lidí, kteří z vážných důvodů zůstali svobodní, se jeví význam a základní podstata samotného manželství v celém rozsahu. Manželství je uskutečnitelné jedině tam, kde se na základě přirozené náklonnosti úmyslně spojuje jeden celý člověk s druhým celým člověkem tak, aby jeden druhému byl vědomě v lásce poddán a nesl s ním dobré i zlé, dokud jim Bůh dopřeje času. Manželství jako uložení Boží je nám dáno jako možnost a dar, nebo je nám na druhou stranu odepřeno. Je tvořeno jen jednou formou a jedinou možností života. Lidé do něj vstupují s o to větší bázní, pokorou a vděčností a s o to větší ochotou a statečností přijímají omezení a břemena, která jim manželství uloží.¹⁷⁰

Počet volně existujících soužití se progresivně zvýšil. Může se zakládat na klamném pojetí svobody rozhodování jednotlivce a na ryze privátním pojmání manželství a rodiny. Manželství není jen nějaká smlouva o soužití, nýbrž vztah, který je v souvislosti k ostatním vztahům společensky jedinečný. Vzniká tak rodina s manželi, kteří pečují o své potomky a dbají o jejich výchovu. Rodina představuje prvořadý prostředek integrálního růstu každé lidské osoby, jejímž prostřednictvím se zapojuje do společenského života. Právě v manželství mohou děti své rodiče uctívat a vážit si jich, protože ti si v trvalém svazku projevují lásku a úctu k sobě samým. Jdou dětem vzorem, který poté uskutečňují i ony samy. Případné zákonodárné srovnání rodiny a fakticky existujícího soužití by způsobilo znevážení rodinného způsobu života. Ten se nemůže uskutečňovat na základě nestálého meziosobního vztahu, ale výhradně na nerozlučitelném spojení manželství, které je podloženo formální smlouvou, jež je mužem a ženou svobodně přijata, a ta pak přináší úplné manželské spojení a vznik společenství.¹⁷¹

Dobrou zprávou je, že v současnosti však existuje stále mnohem více lidí, kteří zastávají názor, že ke štěstí dítěte patří, aby mohlo vyrůstat v rodině založené na manželství. Většina lidí stále považuje za důležité, aby rodiče byli oddáni a žili společně s dětmi jako rodina a mohli tak vytvářet harmonické vztahy a láskyplný domov. Česká republika zajišťuje manželství a rodinu zvláštním způsobem v českém ústavním pořádku článkem 32 Listiny základních práv a svobod.¹⁷² A tak, jak se zdá,

¹⁷⁰ Srov. ŠOLTÉSZ, Š. *Kristus a rodina*, s. 88.

¹⁷¹ Srov. RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, 227.

¹⁷² Srov. *Život z víry*, s. 170-172.

je možné ve většině rodin v České republice aplikovat a realizovat IV. přikázání Desatera v jeho biblickém významu.

Je na místě se však zamyslet i nad dalšími typy soužití rodin v současnosti, které tvoří v České republice nemalé procento, jež se stále zvyšuje. Mezi další podobu rodiny, která může negativně ovlivňovat a mít trvalé následky na respektování IV. přikázání Desatera, patří manželství, kdy se manželé rozhodnou pro společný život bez dětí. Mohou mít ke svému rozhodnutí různé důvody, avšak je na místě uvažovat nad tím, nakolik se jim vůbec může podařit vytvořit manželství, když se nechtějí stát rodiči. Ze strukturálně-institučního hlediska spočívá toto rozhodnutí právě v odmítnutí vztahů k jiné generaci, tedy v odmítnutí vztahů mezigenerační diferenciaci, které jsou pro manželskou rodinu podstatné. V současnosti se zdá, že se kultura ve vývoji dějin nepředává plynule z generace na generaci, tak jako dříve. Jako by každá nová generace hledala všechny hodnoty znovu z ničeho a profilovala se proti svým předkům a o něco později i v kontrastu vůči vlastním potomkům. Vztahy mezi generacemi jsou poznamenány neporozuměním, nejistotou nebo přímo strachem z nezodpovědnosti mladých a z nepochopení ze strany těch starších. K podobnému sdělování dochází celý život vůči potomkům a předkům, a tak se může stát, že dospělý jedinec děti ani nechce a nepřikládá rodinným vztahům dostatečnou váhu a úctu.¹⁷³

Další „rodinnou“ formou, která je v současnosti v České republice na vzestupu je rodina s jedním rodičem a dítětem, případně s více dětmi. Toto rodinné uspořádání přináší obrovské narušení vztahů dětí s rodiči, vnímání jejich autority a také respektu. Rodina jednoho dospělého s dětmi může mít různé životní historie, které je k tomuto rodinnému stavu přivedly. Spektrum určitých důvodů může být velmi komplikované a široké, od nechtěných příčin až po záměrné volby. Některé rodiny se do podobné situace dostanou proti své vůli následkem životní tragédie. Někdy může být taková neúplná rodina důsledkem životního hledání ženy, u které převládá přesvědčení, že chce

¹⁷³ Srov. KAŠNÝ, J. Uzavírání manželství a fragmentace manželské rodiny. In VYBÍRAL, J. (ed.) *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*, s. 52.

mít děti a vychovávat je, ale nechce žít v manželství dohromady s partnerem. Ukazuje se, že dnes je tento životní způsob soužití společensky tolerovaný.¹⁷⁴

Ze strukturálně institučního hlediska v rodině s jedním rodičem chybí možnost prožívat vztahové diferenciaci a odpovědnost mezi mužem a ženou, kdy právě jejich vzájemné vztahy jim umožní stát se manželkou a manželem. Odpadá také možnost žít vztahy mezigenerační rozdílnosti mezi otcem a dítětem. To, co je tedy v této rodině fragmentární, co je jiné a výrazně v rodině chybí, je nejen manžel, ale i manželka, přestože je žena v takové rodině přítomna. Genderová diferenciaci, která činí v manželství z muže manžela a z ženy manželku, může v jednotlivostech připomínat jiné vztahy vzájemné rozdílnosti a doplňování, jako například soudržnost nebo přátelství mezi jinou ženou či mužem v zaměstnání nebo ve společnosti obecně. Mohlo by se zdát, že tyto další společenské vztahy mohou pomoci v náhradě genderové diferenciaci, která je vlastní manželské rodině, ale vždy bude chybět možnost projevení úcty dítěte k pravému rodiči, díky němuž přišlo na svět. V tomto smyslu je tedy možné usuzovat, že v rodině s jedním rodičem, zpravidla matkou, zůstává prázdná role otce, manžela, a tím i role manželky, kterou se žena bez manžela nemůže stát. Na druhou stranu prázdná otcovská role znamená pro dítě nebo i pro děti do nějaké míry prázdný vztah jako ve smyslu dcery nebo syna k chybějícímu otcovi. Dítě pak ani nemůže pochopit podstatu IV. přikázání Desatera, jež káže uctívat oba rodiče, i když může být podpora a pomoc příbuzných, blízkých a sociálního systému pro tuto neúplnou rodinu velmi vysoká a v konci může doplnit mnoho.¹⁷⁵ Nikdy však nedojde k zásadnímu potvrzení a projevení úcty dítěte k rodiči a uznání dítěte rodičem, jenž v rodině chybí, pro dosažení úcty jako takové, která je požadavkem od Boha.

Přítomnost jednoho rodiče s dítětem nebo více dětmi může být také důsledkem rozvodu. Ten se v posledních desetiletích velmi rozšířil a stále častěji k němu dospívá mnoho párů, jak dokazují v druhé kapitole. To, že se do občanských právních systémů uvedla možnost rozvodu, která vedla k rozšíření relativistického pojmání manželského pouta, se projevilo jako opravdová sociální rána. Dochází k totálnímu nabourání

¹⁷⁴ Srov. KAŠNÝ, J. Uzavírání manželství a fragmentace manželské rodiny. In VYBÍRAL, J. (ed.) *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*, s. 49.

¹⁷⁵ Srov. tamtéž, s. 51.

rodinných vztahů, respektu k rodičům počínaje a ztrátou rodiče konče. Děti rozvedených rodičů mohou pociťovat důsledky nedostatku lásky v problémových sociálních vztazích, což někdy přináší velké utrpení.¹⁷⁶ Biblický příkaz o uctívání svých rodičů mohou děti v těchto případech naplňovat někdy obtížně. Předpokládá identifikaci se svými rodiči a následné projevení úcty k nim. Často jsou ale už v nejranějším dětství ponechány samy sobě, nebo jsou vydány měnícím se vztahům různých osob, anebo si je střídavě předávají rozvedení rodiče, takže úcta k nim se v jejich mladém věku těžko projevuje. Dopadem takového jednání s dětmi může být to, že je pro ně velmi těžké si jich jako rodičů bezvýhradně vážit a milovat je. Tuto chybějící lásku a respekt nelze ničím nahradit, a proto se pak tyto děti mohou uchýlit k různým náhražkám v okolním světě.

Důvody k rozvodu jsou různé, ať už se jedná o vzájemné nepochopení nebo neschopnost mezosobních vztahů. To vše může vést platné manželství k bolestné a často nenapravitelné roztržce. Rozluka má být pokládána za nejkrajnější prostředek, až když se každý jiný pokus o nápravu ukázal bezvýsledným. Pro rozloučeného manžela jsou často údělem osamocení a obtíže, zvláště když je nevinný.¹⁷⁷ Přitom láska manželů má schopnost podobné rány léčit, pokud ji uvedené nástrahy nezbaví její regenerační síly, která má pro společenství tolik blahodárné a prospěšné účinky. Tato možnost vyřešit manželské problémy závisí i na Boží milosti odpuštění a smíření, díky které člověk získává duchovní energii začínat stále znovu.¹⁷⁸

Nejenže rozvodů přibývá, ale také dochází k opětovnému uzavírání manželství s novými partnery. Toto zlo, podobně jako jiné špatnosti, postihuje i katolické kruhy. Přitom *„náležitá úcta ke svátosti manželství, k samotným manželům a jejich rodinám jako i k společenství věřících zakazuje každému duchovnímu, aby z jakéhokoli důvodu nebo pod jakoukoliv záminkou, třeba i pastorační, vykonal jakékoli liturgické úkony pro rozvedené, kteří uzavírají nový sňatek. Takové úkony by totiž vzbudily dojem nového*

¹⁷⁶ Srov. RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, 225.

¹⁷⁷ Srov. FC, 83.

¹⁷⁸ Srov. JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.*, 14.

svátostně platného sňatku, a tím by mohly vést k omylům, pokud jde o nerozlučnost platně uzavřeného manželství.“¹⁷⁹

Zajímavé je, že ještě donedávna se lidé odhodlávali k rozvodu jen s velikými rozpaky, protože rozpad rodiny považovali za zahanbující. Dnešní množství rozvodů je důkazem toho, že lidé považují tento krok za samozřejmý, pokud se jim manželský problém jeví jako nenapravitelný. Rozvod však není vždy řešením každé manželské roztržky. Omylem se někteří lidé domnívají, že budou po rozvodu volni, jak bývali. Platností rozvodu jim stát pravděpodobně uloží vůči bývalému manželovi a zvláště vůči dětem hospodářské povinnosti, které se časem mohou stát velmi tíživými.¹⁸⁰

Rozvod má největší dopad vždy na děti, protože často ztratí jednoho z rodičů, vazby a styky s ním. Rodiče se ne vždy ubrání před očerňováním a pomlouváním druhého partnera, což má následně velký vliv na vztah dítěte k druhému rodiči, jenž v rodině chybí. Problém se může vyskytnout i v případě, pokud děti dostanou po rozluce nového otce nebo matku. Čeká je zvykání si na nového člena rodiny často v novém domově. Nejedná se o snadnou situaci, zvláště je-li nový otec či matka příčinou rozvratu prvního domova. Zůstane nejen povinnost hospodářská, ale především odpovědnost mravní, kterou člověk nemůže se sebe jen tak setřást.¹⁸¹

Nakonec ti, kteří vychovávají sami své děti, výrazně pocítují, že nemohou při výchově nahradit chybějícího partnera, proto opora a pomoc od spřátelených rodin, v kruhu přátel a se zbytkem rodinného společenství je velmi cenná a užitečná. V této situaci mohou pomoci s výchovou i prarodiče.¹⁸²

Důvody k častým rozvodům a s tím často spojenou ztrátou vztahu a respektu k rodičům je netřeba hledat jen v zevních okolnostech, v průběhu moderního života ani v přílišné odpovědnosti, která spočívá na lidech často nedozrálých. Pravou příčinou dnešního zlého stavu je, že lidé nezvládají rozumově ani mravně pochopit úkoly, které jim v dnešní společnosti připadly. Někteří odpovědní lidé jsou si vědomi toho, že lidé vstupující do manželství, jsou někdy často příliš povrchní, bez hlubšího

¹⁷⁹ FC, 84.

¹⁸⁰ Srov. ŠOLTÉSZ, Š. *Kristus a rodina*, s. 83.

¹⁸¹ Srov. tamtéž.

¹⁸² Srov. *Život z víry*, s. 173.

pochopení pro člověka, jeho důstojnost a podstatu úcty, a že jsou neschopni potkat se s obtížemi pravým způsobem a věcně je řešit.¹⁸³

Je třeba říci, že recept na šťastné manželství, které by bylo zabezpečeno proti obtížím a krizím, neexistuje. K podstatě lidského soužití patří to, že někdy dochází ke střetům v soužití obzvláště tak úzkém jako je manželství. Přírozeným důvodem napětí mezi manželi je skutečnost, že v tomto soužití zůstávají samostatnými lidmi s danou odlišností darů i nedostatků. Manželství je dějství, o jehož správný průběh se člověk musí stále snažit, a tím kvalitní vztah udržovat.¹⁸⁴ I prostřednictvím řešení všech problémů mezi rodiči se děti učí respektu a úctě k nim a následně k druhým lidem.

Stav rodin v České republice je dlouhodobě alarmující. Mluví se o krizi rodiny a manželství. Vědy o člověku a společnosti se snaží hledat nová řešení. Každá z těchto proměn rodiny je zásadním etickým problémem,¹⁸⁵ který je vnímán jako těžký sociální problém, hlavně pro jeho závažné důsledky z nich vyplývající. V nábožensko-mravním hledisku jde o ztrátu náboženského vědomí smyslu manželství jako smlouvy Boha s jeho lidem, nepřítomnost svátostné milosti a těžké pohoršení. V ohledu společenském se ničí například pojem rodina, oslabuje se smysl pro věrnost, a to i vůči společnosti. Mohou vzniknout duševní škody u dětí, utvrzuje se sebeláska a sobectví.¹⁸⁶ Děti se pak těžce zorientují v tom, co je dobré a zlé, když jim rodiče nejdou příkladem a utvrzují je v tom, že v životě jde hlavně o uspokojení osobních potřeb, i přes hrozbu opuštění tak hodnotného vztahu, jaký byl vytvořen s manželským partnerem. I k těmto případům se Bůh ve IV. přikázání Desatera vyjadřuje tak, že děti mají ctít své rodiče, ať jim jdou dobrým či špatným příkladem, jak uvádím v první kapitole.

Rodiče mohou velmi ovlivňovat vztah dětí k IV. přikázání Desatera i tím, že nemají ujasněné své role v rodině, což se také ukazuje jako vzrůstající problém související s emancipací žen. Pod různými vlivy dochází k tomu, že se u muže objeví typicky

¹⁸³ Srov. ŠOLTÉSZ, Š. *Kristus a rodina*, s. 81.

¹⁸⁴ Srov. tamtéž, s. 77.

¹⁸⁵ Srov. KONZAL, J. Ke vztahu partnerů a šancím dnešní rodiny. In VYBÍRAL, J. (ed.) *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*, s. 19.

¹⁸⁶ Srov. FC, 81.

ženské prvky chování a u ženy se vyskytnou některé typicky mužské způsoby jednání. Nepochopení těchto změn často vede k neklidu a může zbytečně narušovat rodinný život.¹⁸⁷

Každý jsme jedinečný ve svém mužství či ženství, s danou odlišností, která ovlivňuje naše odlišné potřeby. Souvisí s tím i rozdílná přirozenost životních rolí, jež se v rámci emancipace poněkud stírají. S příchodem nových způsobů práce se ve světě mnohé ulehčilo a zdá se, že by mělo zůstat více času na rodinné vztahy. I díky technice může současná žena lehce obstát bez muže. S pomocí přátel či služeb ve společnosti již nepotřebuje mužskou sílu a zvládne téměř všechno. Přitom žena má oproti muži větší citlivost na vnější i vnitřní podněty, je vnímavější a je schopna pocítit citové hloubky. Bývá přirovnávána k srdci rodiny. Má mateřský cit i další schopnosti k vytváření důvěrného prostředí, byla obdařena vlohami k rychlejší citovým reakcím i k rychlejší orientaci v potřebách rodiny. Jen žena má předpoklady k mateřství, ale i přesto se v dnešním světě objevuje snaha o záměnu těchto přirozených předností za něco jiného. Tato proměna se odráží v nedostatku lásky ve světě. Protože když člověk nenačerpá lásku už v dětství, odráží se to v pozdějším životě.¹⁸⁸

Křesťanská etika zdůrazňuje, že žena má stejnou důstojnost a odpovědnost jako muž a naopak. Tato rovnocennost je přirozená v manželství a v rodině, kde se jedinečně vyjadřuje při vzájemném sebeodevzdání obou partnerů a při jejich společném odevzdávání se dětem.¹⁸⁹ Dnes však toto pojetí kazí některé nesprávné trendy. Připodobňování se žen k mužům, vydobývání si práv, která nejsou v souladu s ženskostí, jsou v přímém rozporu s Božím plánem, ale taky s přirozenou úlohou a cestou ženy. Hnutí jako feminismus usiluje o zatlačení do pozadí přirozené vlastnosti a přednosti ženy a podněcuje je na mužskou úroveň. Realita však dokazuje druhou tvář neúcty k ženskému pohlaví, kde se k ní s tichým souhlasem společnosti mnohokrát přistupuje jako k slabšímu jedinci s nemírností, hrubostí a násilím.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Srov. CHLUMSKÝ, J. *Tajemství šťastného manželství I. díl: Abychom si rozuměli ...*, s. 28.

¹⁸⁸ Srov. tamtéž, s. 31-32.

¹⁸⁹ Srov. FC, 22.

¹⁹⁰ Srov. LYKO, M. *Kardinálne čnosti v rodine vo svetle učenia Katolickej cirkvi, ich misijný a sociálny rozmer*, s. 60-63.

Své kořeny má výše zmiňované chování jistě i v minulosti, kde společenská a kulturní tradice přisuzovala ženě jen úkoly manželky a matky v rodinném prostoru. Dříve ženě nebyl umožněn přiměřený přístup k úkolům veřejným, jež byly vyhrazeny všeobecně jen mužům. Přitom stejná důstojnost a odpovědnost muže a ženy oba plně opravňuje přistupovat k veřejným úkolům. Oproti tomu vyžaduje povznesení mateřská a rodinná úloha ženy ve vztahu ke všem úkolům veřejným a ke všem ostatním povoláním. Tyto úkoly a povolání se vzájemně v rodinném a společenském životě doplňují. Žena zaslouží velkou vážnost pro svou práci mimo domov, v rodině a domácnosti stejně jako muž. Zvyky ve společnosti dokazují, že je potřeba ještě jistý vývoj v této problematice.¹⁹¹

Organizace práce by měla brát ohled na důstojnost a specifické poslání ženy tak, aby došlo k uznání a ochraně práv ženy ve světě práce. Vyžaduje se taková dělba práce, aby žena nemusela na svou emancipaci doplácet tím, že se zřekne své přirozenosti, ke škodě rodiny, ve které má jako matka nenahraditelnou úlohu. Přívětivým výsledkem by byla proměna rolí zpět k těm tradičním. Tak by bylo více žen v domácnosti s dětmi, spokojeně by se bez nátlaku společnosti o ně staraly a měly na ně dostatek času. Tradiční role by zůstaly zachovány a děti by dostávaly mnohem více tolik potřebnou lásku, která jim nyní často chybí, a své rodiče by snáze uctívaly a milovaly.¹⁹²

Ze strany muže dochází v dnešní společnosti a kultuře k určitému zanedbávání rodiny, ale také ke snížení účasti na výchovné práci. Přitom úloha otce má nenahraditelný a ojedinělý význam. Nepřítomnost otce vyvolává v rodině duševní a mravní poruchy a značné obtíže v rodinných vztazích. Totéž se děje i v případě, když je přítomnost otce tíživá a násilná, když si muž osvojuje mužská přednostní práva, která ponižují ženu a brání rozvoji zdárných rodinných vztahů. Muž je v manželském a rodinném společenství povolán k roli manžela a otce. Lásky k ženě, která se stala matkou, a lásky k dětem jsou pro muže přirozenou cestou k pochopení a uskutečňování svého otcovství. Tyto aspekty přinášejí kvalitní vztahy v rodinném společenství.¹⁹³

¹⁹¹ Srov. FC, 24.

¹⁹² Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, 295.

¹⁹³ Srov. FC, 25.

S proměnou rolí v rodině úzce souvisí i uplatňování rodičovské autority tak, aby byla dětmi vnímána jako přirozená. Ta však v současné době také prochází změnami. Rodiče, jež uplatňují svou nezadatelnou a skutečnou autoritu, předcházejí v rodině mnohým problémům. Základním prvkem budování přirozené rodičovské autority je výchovný dialog mezi rodiči a dětmi, při kterém každý dává a přijímá. Láskou, úctou a poslušností rodičů vůči dětem a naopak navzájem přispívají specificky a nenahraditelně k vybudování opravdu lidské rodiny.¹⁹⁴ Toto společenství se může udržet a zdokonalovat jen za přítomnosti silného sebezáporu a obětí a vyžaduje skutečně velkou ochotu všech a každého jednotlivce k porozumění, k snášenlivosti, k odpuštění a ke smíření. Slepá sebeláska, nesvornost, napětí a konflikty těžce zraňují každou rodinu a mnohdy ji i smrtelně zasáhnou. I odtud pocházejí ony mnohonásobné a rozmanité formy rozvratu a neúcty v rodinném životě.¹⁹⁵

Křesťanská etika poukazuje na rodičovskou autoritu jako na kladný aspekt při výchově dětí, protože poslušné a vychované dítě je i dítětem šťastným. Uvědomuje si důležité hodnoty v životě a své rodiče bezpodmínečně přijímá a uctívá, protože tam, kde se rodičovská autorita prosazuje, vládne ovzduší plné lásky. Dítě brzy dochází k uznání jí za správnou. Ve svém nejhlubším nitru totiž touží zakusit, že rodičovská autorita je naprosto pevná a že se na ni může spolehnout, i proto rodiče často pokouší. Současné moderní výchovné metody mnohdy dítě více matou, dělají mnoho s dětským intuitivním smyslem pro spravedlnost a nespravedlnost, zdvořilost a nezdvořilost. Proto je vhodné držet autoritu rodiče pevně v rukou, aby dítě necítilo pochyby.¹⁹⁶

I přesto, že se rodiče někdy rozhodnou nesprávně, je velmi užitečné toto uznat a opravit se. Autorita se zvyšuje, sílí a upevňuje se, když mají rodiče odvahu být čestní a spravedliví k sobě tak, jak to žádají na dítěti. Jedině tím, že jdou dětem příkladem, se ztělesní ten druh autority, za níž stojí Bůh.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Srov. FC, 27.

¹⁹⁵ Srov. tamtéž, 21.

¹⁹⁶ Srov. ŠOLTÉSZ, Š. *Kristus a rodina*, s. 56-58.

¹⁹⁷ Srov. tamtéž, s. 62.

K tomu, aby se udržela pevná autorita a tím také kvalitní úctyhodný vztah rodiče a dítěte, je potřeba naprostá shoda mezi otcem a matkou. Otec a matka se musí v každé situaci jevit jako stejně smýšlející osoby. Existují-li nějaké rozpory, řeší se stranou v soukromí, kde nejsou přítomny děti. Toto obezřetné jednání utvrzuje ducha autority v rodině. Tuší-li děti, že mohou jednoho z rodičů popudit proti druhému, často toho využívají.¹⁹⁸

Častým dopadem nesouznění mezi rodiči je vzdor dětí a následné neúctyhodné chování vůči rodičům, jednoduše chování, které jde proti Božím přikázáním. Není překvapením, že dítě, které není obklopené radostí domova, nebude mít nikdy pravý smysl pro domov. Úmorné, zamračené domácí ovzduší způsobuje to, že dítě bude hledat povzbuzení a potěšení, které dětská mysl právem vyžaduje, mimo domov. Utíká z ochranného valu domova a časem v okolí nachází jiné potěšení v podobě přátel, učitelů, vzorů, které pro něj jsou tím, čím mu měl být otec, matka a sourozenci. Lehce se pak oprostí od všeho, co se rodiče snažili doma vybudovat. Otcovský dům je opravdovým domovem na celý život, když se do něj dítě může kdykoliv vrátit, protože si vytvořilo příjemný vztah ke společným chvilčkám strávených dohromady s rodinou, s myšlenkou, že jednou chce vybudovat něco podobného ve své budoucí rodině.¹⁹⁹

V současné době jsou rodiče někdy sami zmateni ze změn rolí a postavení muže a ženy v rodině, a to jistě nepřispívá k blahu dětí a celé rodiny. Vznikají konflikty, které končí různě, ať už neshodami, hádkami, které je potřeba řešit. Někdy dochází k nejrazantnějšímu kroku, kterým je manželská a často také rodinná rozluka. Toto rodinné prostředí a způsoby řešení konfliktu podobnými nezdravými cestami přináší vážný důsledek v nepřijímání IV. přikázání Desatera. Děti i rodiče se často cítí tak ublíženi, že nedokážou uctívat a vážit si jeden druhého, tak jak si přeje Bůh.

Je dobře, že manželství a rodinný život je stále vnímán tak, že do mezilidských vztahů přináší určitý řád, že vznikají silná pouta uvnitř rodiny mezi manželem a manželkou, mezi rodiči a dětmi a rovněž vztahy vně rodiny vůči společnosti. V rodině dochází k rozvoji vztahů mezi manželi, dále ke vzniku a žití mezigeneračních

¹⁹⁸ Srov. ŠOLTÉSZ, Š. *Kristus a rodina*, s. 118.

¹⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 130.

vztahů, také k výlučnosti vztahu jednoho muže a jedné ženy v protikladu ke všem typům polygamie, a nakonec k trvalosti manželství.²⁰⁰

Protože IV. přikázání Desatera pojednává nepřímou také o vztazích mezi generacemi, je třeba se zamyslet nad touto problematikou v současné společnosti s ohledem na možné riziko nerespektování požadavku IV. přikázání Desatera.

S uctíváním a péčí o staré prarodiče úzce souvisí otázka bydlení, která se také velmi proměnila oproti tradiční rodině, kdy bylo zvykem žít několika generací pospolu, jak uvádím v kapitolách předchozích. Dnes totiž lidé pokládají společné bydlení, nebo alespoň pravidelnou účast těchto starých lidí na životě mladé rodiny, za stále méně žádoucí a důležitou. Staří a mladí se stávají čím dál tím zřetelněji dvěma světy, které se často neumějí navzájem pochopit. Je nutno zásadně říci, že staří do rodiny svých dětí patří, ať s nimi žijí ve společné domácnosti nebo samostatně. Neznamená to však, že se mladí musí o staré rodiče postarat a vzít si je k sobě. Dobře se společnost stará o to, aby staří byli na mladých co možná nejméně závislí. Nejedná se o konec jejich soužití, jen přichází pro obě strany nový úkol a úděl. Staré rodiče čeká úkol umět žít před očima dospělých synů a dcer, kteří mají již své zkušenosti a někdy i kritický pohled na starý domov. Mladé pak čeká úkol vycházet s nimi v pravé slušnosti a uctívat staré členy rodiny. Ochotně jim s láskou sloužit tam, kde jejich síly ochabují.²⁰¹

Nový úkol nastává i dospělým synům a dcerám, kteří mají žít spolu se svými rodiči, nejen vedle nich. K pravému soužití, jaké Bůh po lidech žádá, dochází v rodinách, kde jsou rodinní příslušníci ochotni posloužit potřebným členům rodiny z opravdového lidského zájmu, bez reptání, s nenápadnou samozřejmostí. Často totiž dochází v rodinách, jež žijí ve společných domácnostech, ať už mezi manželi nebo generacemi, že žijí pouze vedle sebe.²⁰²

Zajímavé je, že i v současnosti existují některé kultury, které projevují zvláštní úctu a velkou lásku ke starším lidem tím, že starý člověk tu není vůbec vyhoštěn z rodiny,

²⁰⁰ Srov. KAŠNÝ, J. Uzavírání manželství a fragmentace manželské rodiny. In VYBÍRAL, J. (ed.) *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*, s. 43-44.

²⁰¹ Srov. ŠOLTÉSZ, Š. *Kristus a rodina*, s. 172-174.

²⁰² Srov. tamtéž.

natož pak trpěn jako neužitečné břemeno. Zůstává stále zapojen do rodinného života, dále se na něm aktivně a odpovědně účastní. Je si vědom, že musí respektovat samostatnost nové rodiny. Především je ceněn pro svou úlohu být svědkem minulosti a učitelem moudrosti pro mladší a pro jejich budoucnost. Tento styl soužití vztahu se starými odpovídá modelu tradiční starozákonní rodiny. Oproti tomu například současné západní civilizace nepříjemně vytlačily staré lidi na okraj společnosti v důsledku neuspořádaného průmyslového urbanistického rozvoje a dosud v tom pokračují. To je příčinou hořkého utrpení pro starší osoby a duchovního ochuzení pro mnoho rodin. Církev tedy povzbuzuje všechny, aby znovu objevili a uznali úlohu starších lidí v občanském a církevním společenství a především v rodině. Život starších lidí nám pomáhá osvětlovat stupnici mravních hodnot, ukazuje souvislost generací a přitom velmi přesně dokazuje vzájemnou závislost lidu. Starší také často umějí překlenout propasti mezi generacemi dříve, než vyvstanou. Ne nadarmo se říká, že korunou starců jsou jejich děti.²⁰³

Jako je podstatnou složkou manželské rodiny trvalost manželského svazku, tak podobně se vyznačuje i trvalost vztahu rodičů a dětí. Charakter tohoto vztahu se přirozeně během vývoje člověka mění, kdy od počáteční plné starostlivosti rodičů o děti se proměňuje až ke starostlivosti dospělých dětí o stárnoucí rodiče. Podstata tohoto vztahu je v tom, že nikdy nekončí, ani osamostatněním se dospělých dětí a založením vlastní rodiny. Dospělé děti dál žijí svůj život, avšak ve vzájemnosti se svými rodiči, v procesu jejich stárnutí a umírání, při kterém ony samy objevují nové životní etapy, které jsou jim prozatím vzdálené, ale v budoucnu jim nebudou cizí. Mezigenerační vztahy znamenají mimo jiné pro člověka získání zkušenosti o pojmu času, proto je nutné udržovat vztahy v manželské rodině spolu s pokračující celoživotní mezigenerační vzájemností se starými.²⁰⁴

Mladé rodiny mohou najít velkou pomoc a oporu v náručí starých rodičů. Jsou vystaveny těžkostem vzhledem k novým hodnotám a úkolům, jež na ně doléhají v prvních letech manželství. Vznikají například obtíže s přizpůsobováním se společnému životu a s narozením dětí. Mladí manželé mohou vděčně uznávat

²⁰³ Srov. FC, 27.

²⁰⁴ Srov. KAŠNÝ, J. Uzavírání manželství a fragmentace manželské rodiny. In VYBÍRAL, J. (ed.) *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*, s. 53.

a moudře oceňovat diskrétní a nezištnou pomocnou ruku u jiných manželských dvojic jako jsou jejich prarodiče, které už mají delší konkrétní zkušenosti s manželstvím a s rodinou, přestože je jejich věk velmi vysoký. Tím se znovu potvrzuje důležitost úcty a lásky mezi rodiči, kteří mohou pomoci v dospělém a někdy i v pokročilejším věku svých dětí.²⁰⁵

Se zmiňovanou zkušeností souvisí nový fakt, který se v České republice objevil. Jedná se o situaci umírajícího bez přítomnosti nejbližších. Přestože tito lidé mají příbuzné a další rodinné příslušníky, jsou ve svých posledních dnech osamoceni. Důvodem ani není nezáměr ze strany rodiny nebo přílišná pracovní aktivita, ale spíše strach z blízkosti umírajících. Důstojnost lidského umírání a provázení při něm je nejvíce závislé na vztahu rodinných příslušníků k umírajícímu a na vztazích, jaké vládly v rodině za plného zdraví všech členů. V případě dobrých vztahů v rodině mohou děti se zřejmou samozřejmostí projevit svým již nemohoucím rodičům úctu a následnou péči tak, jako se kdysi starali oni o ně.²⁰⁶

Starší lidé často zažívají tíživou duševní osamělost, když se děti a rodina odtahují nebo jim věnují příliš málo zájmu. Mohou pociťovat utrpení v důsledku nemoci, postupujícího ubývání sil, pokořující závislosti na druhých, trpké myšlenky, že snad jsou příslušníkům rodiny na obtíž, přibližování poslední chvíle života a další pro ně nové nepoznané pocity.²⁰⁷

Starý člověk chce komunikovat až do poslední chvíle svého života se svými nejbližšími, nechce být opuštěn. Personální blízkost milovaných vytváří klima důstojného umírání, proto smrt nemusí vždy znamenat i smrt sociální. Přítomnost a prožívaná blízkost členů rodiny, jež mu projevují úctu, vytváří pro staré, nemocné, opuštěné a umírající situaci útěchy a nabízí starému člověku pozitivní myšlenky, které umenšují mravní pády a životní prohry. Tyto lidi těší také to, že se mohou se svými milovanými rozloučit a přijmout jejich laskavá a povzbuzující slova.²⁰⁸

²⁰⁵ Srov. FC, 69.

²⁰⁶ Srov. DOLISTA, J. Péče manželského páru o vlastní staré a umírající rodiče. In VYBÍRAL, J. (ed.) *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*, s. 61.

²⁰⁷ Srov. FC, 77.

²⁰⁸ DOLISTA, J. Péče manželského páru o vlastní staré a umírající rodiče. In VYBÍRAL, J. (ed.) *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*, s. 63-64.

Moderní doba tíhne k izolaci a vyhoštění starých a umírajících lidí na okraj společnosti od svých rodinných příslušníků. Vždy však záleží jen na jednotlivých rodinách, zda se nechají tímto tlakem ovlivnit, nebo půjdou proti němu. Samozřejmě se bere v potaz mnoho faktorů, zda je rodina schopna se o starého postarat sama, nebo zda starý rodič potřebuje celodenní péči.²⁰⁹ V současnosti umírá převážná část lidí nikoli doma, ale v nemocnicích nebo v léčebnách pro dlouhodobě nemocné. Až devadesát procent starých lidí z velkých měst umírá v jiných zařízeních než doma v kruhu nejbližších. Přitom kdysi až devadesát procent všech lidí mohlo dožít své poslední dny ve svém přirozeném prostředí.²¹⁰ Pokud mají rodiče se svými dospělými dětmi převážně dobré celoživotní vztahy, snaží se jim na oplátku co nejvíce v tomto období pomoci tak, aby mohli co nejdéle zůstat ve svém prostředí, na které jsou zvyklí. Jak zmiňuji výše, úcta k rodiči se má projevovat po celý život a to i v obdobích méně příjemných, jako je stáří a doprovázení při umírání.

Jednou z rovin významu IV. přikázání Desatera je apel na uznání pozice staršího člena rodiny, kde dochází k opětovnému potvrzení jeho osobní důstojnosti. Starý člověk se účastní mezigeneračního dialogu a tím dochází k plnému přijetí své poslední role v životě. Rodina má být místem, kde se střetávají různé generace, které se navzájem obohacují a pomáhají si vzájemně růst v lidské moudrosti.²¹¹ „*Osoby třetího věku mohou hledět s důvěrou a jistotou do budoucnosti, protože vědí, že budou obklopeny těmi a že se o ně postarají ti, o něž po dlouhé roky samy pečovaly.*“²¹²

Úctu a důstojnost osoby si člověk uvědomuje a osvojuje prostřednictvím učícího procesu, jež je dále potvrzován v dospělosti. Toto přikázání pojednává tedy o uctívání nejen rodičů, ale i prarodičů a odkrývá se v něm sociální rozměr, na který křesťanská etika upozorňuje. IV. přikázání Desatera je nadčasový příkaz k udržování dobrých vztahů v rodině, ale i v celé společnosti. Jeho význam je zásadní pro veškeré sociální

²⁰⁹ Srov. FC, 27.

²¹⁰ Srov. DOLISTA, J. Péče manželského páru o vlastní staré a umírající rodiče. In VYBÍRAL, J. (ed.) *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*, s. 63-64.

²¹¹ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU. *Rodina, manželství a "Fakticky existující soužití"*, 27.

²¹² Tamtéž.

vztahy a dobro společnosti ve všech rovinách – pro život společenský, ale i hospodářský.²¹³

Pozornou péčí o staré lidi se projevuje láska, přítomnost prarodičů proto může mít velkou hodnotu. Oni jsou příkladem spojení mezi generacemi, a tak přispívají k blahu rodiny i celé společnosti. Nejenže mohou vydávat svědectví, že existují aspekty života jako lidské, kulturní, mravní a sociální hodnoty, které se neměří ekonomickými kritérii nebo výkonností. Mohou nabídnout také skutečný přínos v oblasti práce, odpovědnosti a péče. Nakonec nejde jen o to, udělat něco pro staré, ale také o to, aby byli přijati v rámci možností do života svých rodin jako odpovědní spolupracovníci a pomocníci při řešení a promýšlení společných záměrů, při dialogu a samotné realizaci činů. Staří lidé představují důležitou školu života a jsou schopni předávat hodnoty i tradice, a tak můžou přispívat k rozvoji mladších členů rodiny. Ti se prostřednictvím této pomoci učí hledat nejen své vlastní dobro, ale i dobro druhých. Pokud se staří lidé nacházejí v utrpení a v situaci závislosti, pak potřebují lékařskou a pečovatelskou službu, ale především úctyhodné zacházení naplněné láskou.²¹⁴

Závěrem této podkapitoly je třeba zmínit vyvstávající problém v současné společnosti. Mezi mladou a odcházející generací se otevírá stále větší propast vzhledem k odlišnému přijímání hodnot. V České republice se mění nejen způsob umírání, ale i rodinné vazby a manželství samotné, protože vztahy jsou velmi křehké. Narušené manželské vztahy mají negativní dopad na výchovu dětí, na předávání hodnot, mezigenerační vztahy a vztahy k samotným rodičům. Díky moderní výchově mnoho potomků dnes již nemá ani povědomí o tom, že je jejich povinností se starat o vlastní staré, nemocné, případně umírající rodiče. Je trendem, že si většinou dnešní střední generace přeje pro své rodiče rychlou smrt a krátký pohřeb. K odhalení tohoto myšlenkového pochodu, který se zcela proměnil od myšlení tradičního, může přispět uvědomění si obecného strachu z nezvládnutých obtíží, které sebou stáří, nemoc a smrt přinášejí. Vzniká jistá existencionální nejistota, do které se dostává nejen starý člověk,

²¹³ Srov. Život z víry, s. 174.

²¹⁴ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, 222.

ale všichni rodinní příslušníci, tudíž i celá společnost.²¹⁵ Všechny tyto faktory mají velký vliv na pochopení a respektování IV. přikázání Desatera, které přestože má trvalý charakter a kladné dopady na dobro všech, tak se jeho realizace zdá být v aktuální době velmi zeslabena vlivem proměn ve společnosti po roce 1989 a proměn na rodinném poli.

3.3 IV. přikázání Desatera v současnosti – požadavek nebo přežitek?

Podle II. vatikánského koncilu se dnešní doba vyznačuje velkými proměnami v hospodářském, ale i společenském životě. Běh historie se urychlil natolik, že vzniká mnoho velkých etických problémů ve společnosti ve vztahu k IV. přikázání Desatera. Tradiční patriarchální rodiny, kmeny, vsi a rozmanité skupiny díky tomuto procesu procházejí hlubokými proměnami. Právě proces socializace podporuje vznik nových vztahů, které však nepomáhají osobnímu zrání a silným citovým poutům, nýbrž vedou ke vztahům, které jsou často velmi povrchní a nestálé. Tyto vztahy jsou přímým protikladem IV. přikázání Desatera, jehož podstatou je vyznávání hlubokého citu a úcty. Tyto obtíže přinášejí mnoho zmatků,²¹⁶ například když se harmonie mezi manželstvím, otcovstvím-mateřstvím, příbuzenstvím naruší a každý člen rodiny působí nezávisle na ostatních. Společnosti tím hrozí vážné obtíže.²¹⁷

Zmiňované problémy se týkají nemálo rodin, jež ztěžka odolávají současným tendencím jako jsou mnohoženství, rozvody, volné lásky, ale také velkému individualismu a s tím souvisejícím sobectvím a bohémským životem, jež je podporován prostředky zabraňující plození.²¹⁸

²¹⁵ Srov. DOLISTA, J. Péče manželského páru o vlastní staré a umírající rodiče. In VYBÍRAL, J. (ed.) *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*, s. 64-65.

²¹⁶ Srov. *Gaudium et spes*, 6.

²¹⁷ Srov. FC, 43.

²¹⁸ Srov. *Gaudium et spes*, 47.

Jan Pavel II. popisuje současnou utilitaristickou dobu pomocí pojmu civilizace výrobku a požitku, kde jsou osoby užívány jako věci. V tomto pojetí se žena v pohledu muže může změnit v jakýsi předmět, z dětí se stávají jen překážky a rodina pak může být vnímána jako antihodnota, jež brání ve svobodě členů. Jenže rodina je civilizací lásky, která má vyvolávat radost z příchodu nového člověka a tato událost má dělat manžele šťastnými, protože naplnili své manželství a stali se rodiči.²¹⁹

V konzumní společnosti se rodina stává velmi zranitelnou a lehce se ocitne v nebezpečí, protože je velmi oslabena a dochází k narušení její pevnosti. Následkem může být právě rozpad rodiny, s nímž souvisí konec předávání dobra pro všechny členy rodiny a dobro celé společnosti.²²⁰

Budoucnost lidstva závisí na rodině, a proto je velmi důležité a naléhavé, aby každý člověk dobré vůle usiloval o udržení a uhájení hodnot a požadavků tradiční rodiny. Lásky k rodině znamená uvědomování si jejích hodnot a možností. Rozpoznávat nebezpečí a zla, která ji v dnešní době ohrožují, bojovat proti nim a zároveň usilovat o vytváření příznivého prostředí pro její rozvoj a růst, aby se rodiny naší doby znovu obnovily v původní důstojnosti,²²¹ spolu s pomocí společnosti, s níž má rodina velmi úzkou spojitost. Společnost vždy musí dostát svému základnímu úkolu – ctít a podporovat rodinu. Rodina a společnost se totiž společně doplňují při obhajobě a podpoře dobra všech členů společnosti a tím tedy každého jednotlivce. Společnost ve smyslu státu musí uznávat, že rodina je specifickou společností, která má vlastní původní práva, a tak zachovávat ve vztahu k rodině zásadu subsidiarity.²²²

Problémem je, že dnešní doba je do značné míry charakteristická mnoha právními deklamacemi, jež nepojímají člověka v jeho pravé lidské podstatě, jakoby společnost tuto podstatu nechápala. Naše doba je v očích církve ohrožena individualismem, který může vést k odcizení člověka od rodiny. Právě proto upozorňuje na důležitost svědectví rodin, protože k rodině se člověk po celý svůj život vztahuje.²²³

²¹⁹ Srov. JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.*, 13.

²²⁰ Srov. tamtéž.

²²¹ Srov. FC - *Závěr*, s. 94.

²²² Srov. tamtéž, 45.

²²³ Srov. JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.*, 15.

Stejně jako láska k bližnímu má i uctívání otce svého a matky své význam pro lidská práva. Zatímco Bůh říká: „cti“, instituce vydávají příkazy, jež užívají právníké výrazy.²²⁴ „Všechna „lidská práva“ jsou nakonec křehká a neúčinná, jestliže v jejich základu chybí imperativ: „cti“, jinými slovy, jestliže schází uznání člověka z toho prostého důvodu, že je člověk, „tento“ člověk. Sama práva nestačí. Proto není přehnané tvrzení, že život národů, států a mezinárodních organizací „prochází“ skrze rodinu a že je „založen“ na čtvrtém přikázání desatera. Doba, v níž žijeme, je přes řadu vypracovaných právních deklarací do značné míry ohrožována „odcizením“, které je plodem „osvíceneckých“ předpokladů, podle nichž je člověk „více člověkem“, jestliže je „jen“ člověkem. Není obtížné zjistit, jak je naše doba ohrožena odcizením ode všeho, co různými způsoby patří do plnosti lidského bohatství. Zde je zapotřebí svědectví rodin, neboť sebepotvrzení člověka je do velké míry vztaženo k rodině, a v důsledku toho ke čtvrtému přikázání. V Božím plánu je rodina první školou, v níž se člověk učí různým aspektům lidství. Bud' člověkem! Tak zní imperativ, který předává rodina: bud' člověkem jako syn své vlasti, občan svého státu, a dnes bychom mohli říci jako občan světa. Ten, kdo dal lidstvu IV. přikázání je Bůh „dobrotivý“ k lidstvu. Stvořitel vesmíru je Bůh lásky a života. Chce, aby člověk měl život v hojnosti, jak hlásá Kristus, aby měl život především v rodině.“²²⁵

Člověk současné doby si je na jedné straně vědom osobnostní svobody, věnuje větší pozornost kvalitě mezilidských vztahů v manželství, povznesení důstojnosti ženy, odpovědnému rodičovství a výchově dětí. Ví, že si rodiny poskytují vzájemnou duchovní a hmotnou pomoc a tak se snaží rozvíjet vztahy s jednotlivými rodinami. Oproti tomu se na straně druhé vyskytují známky deformace některých základních hodnot jako jsou chybné teoretické i praktické chápání vzájemné nezávislosti manželů, závažné neshody v názorech na vztah autority mezi rodiči a dětmi, četné konkrétní těžkosti rodiny při předávání duchovních hodnot, rostoucí počet rozvodů, velice rozšířené zlo potratu a stále hojnější užívání sterilizace. Kořenem těchto záporných jevů se ukazuje špatné pochopení významu svobody. Není vnímána jako schopnost

²²⁴ Srov. JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.*, 15.

²²⁵ Tamtéž.

uskutečňovat pravdu Božího plánu s manželstvím a s rodinou, ale jako nezávislá síla, která utvrzuje člověka v tíhnutí za vlastním sobeckým dobrem, často proti bližnímu.²²⁶

Egoismus jednotlivce, egoismus manželského páru, ale také společenský egoismus, například egoismus národní nebo třídní, to jsou možné formy egoismu, které se přímo a radikálně staví proti dobru společnosti a narušují ho. Překonávání všech těchto podob egoismu může vést k uskutečňování lásky a civilizace lásky. Oproti egoismu stojí altruismus, tedy přijetí člověka jako osoby, která sama sebe nalézá prostřednictvím upřímného darování se.²²⁷

Současná doba je však kromě egoismu velmi charakteristická také individualismem, tedy prosazováním vlastní osoby, vlastních zájmů a práv. Lidé se buď vypočítavě vědomě, či nevědomě vyhýbají závazku nesoucí odpovědnost za vlastní činy. Na vrcholu hodnotového systému se často vyskytne spokojenost v práci a touha zachovat si svůj životní standard. Objevují se čím dál silnější tendence zažívat smyslné požitky a zábavy, rozkoš, tedy hodnoty hedonismu. Tento styl života se vyznačuje svou krátkozrakostí a nedostatkem lásky, ve kterém už zbývá málo místa na ochotu obětovat se pro druhé, přijímat i nepředvídatelné těžkosti a vázat se na celý život jedním manželským partnerem. V tomto stylu pak není možno dosáhnout plnosti štěstí.²²⁸

Prostřednictvím vzoru života, založeného na svobodě a odpovědnosti, je možno si uvědomit samotné jádro evangelní pravdy o svobodě. Svoboda je považována za možnost dělat cokoli, jenže předně znamená darovat sebe sama a vnitřní disciplínu daru. Pojem daru obsahuje rozměr povinnosti, nejen svobodnou iniciativu člověka. Člověk se tedy realizuje svobodou uskutečňovanou v pravdě a ve společenství osob,²²⁹ svobodu oceňuje a usilovně ji hledá. Člověk má prostřednictvím své svobodné vůle vytvářet a spravovat svůj vlastní i společenský život, za který pak nese osobní odpovědnost.²³⁰

²²⁶ Srov. FC, 6.

²²⁷ Srov. JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.*, 14.

²²⁸ Srov. CHLUMSKÝ, J. *Tajemství šťastného manželství I. díl: Abychom si rozuměli ...*, s. 46-47.

²²⁹ Srov. JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.*, 14.

²³⁰ Srov. RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, 135.

Dnes prosazovaný individualismus ovšem předpokládá užívání svobody a následné jednání podle své libovůle. Člověk si pak sám určuje pravdivost toho, co se mu líbí nebo hodí. Už si nepřipouští, že by druzí od něj něco mohli požadovat ve jménu subjektivní pravdy. Nechce se stát upřímným darem druhému a darovat se mu na základě pravdy. Individualismus zůstává egocentrický. Základem lidského jednání musí být altruismus, který stimuluje člověka k tomu, aby se daroval ostatním a našel v tomto sebedarování radost.²³¹ „*Proto je zapotřebí, aby lidské společnosti a rodiny, které v nich žijí často v podmínkách boje mezi civilizací lásky a jejími protiklady, našly svůj pevný základ ve správném pohledu na člověka a na to, co je rozhodující pro plnou realizaci jeho lidství.*“²³²

Současný utilitarismus, který je založený na individualisticky orientované svobodě, tedy svobodě bez odpovědnosti, je protikladem lásky a jde proti projevu celé lidské civilizace. Přijme-li společnost podobné pojetí svobody, jak se v posledních letech skoro jeví, snadno propadne nejrůznějším formám lidské slabosti, která se záhy projeví jako trvalé ohrožení rodiny. V souvislosti s těmito proměnami rodinných poměrů lze vycházet ze statisticky doložených negativních následků, které se v posledních desetiletích odehrávají, tak jak o nich píše v druhé kapitole.²³³

Církev klade do středu společenského života rodinu a pohlíží na ni jako na první přirozené společenství, které se těší svým vlastním nezadatelným právům. Přirozená náklonnost spojuje členy rodinného společenství a osoby jsou zde uznávány ve své celistvosti a je na ně kladena příslušná odpovědnost. Rodina je nejlepší zárukou proti každé deformaci individualistického nebo kolektivistického typu právě proto, že v centru pozornosti je osoba jako cíl, nikoliv jako prostředek. Proto společnost budovaná podle měřítek rodiny je jistotou pro dobro osob a fungování společnosti, které úzce souvisí s dobrým stavem manželského a rodinného společenství. Národ je silným právě proto, že rodiny jsou pevnými společenstvími a jejich členové se odhodlaně nasazují za druhé.²³⁴

²³¹ Srov. JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.*, 14.

²³² Tamtéž.

²³³ Srov. tamtéž.

²³⁴ Srov. RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, 212-213.

To, že ve společnosti vládne nechuť k uzavírání manželství, může mít ovšem mnohem hlubší a závažnější příčiny, než jen sebestřednost mladé generace, o které jsem se zmiňovala výše. Mohlo by to znamenat nedůvěru ve vlastní schopnosti dodržovat sliby a celoživotně se vázat, nedůvěru v partnera a v konci nedůvěru k životu jako takovému. Problém je také v tom, že v naší sekularizované společnosti je obtížné nalézt partnera či partnerku se stejnými hodnotami a vyznáními, které by postupně spěly k dlouhodobému pevnému svazku.²³⁵

Možnosti s otevřením hranic do Evropy sice posílily možné kontakty s křesťanským západem, ale ten už nebyl tak silný a kompaktní, jak se dříve jevilo. V nepřipravené společnosti postupně zmizel tradicí daný cit pro věci vhodné a nevhodné, pro to, co se dělá a nedělá. Nábožensky motivovanou výchovu zažila ještě generace prarodičů, která už tuto tradici neuměla zdůvodněně předat dál rodičovské generaci. Vznikla sekulárně vychovaná a mravně znejistělá další generace, která toto zdůvodnění nedokázala, a možná ani nechtěla, předávat svým dětem. A není-li Bůh jako představitel určité vyšší autority, pak člověk získává dojem, že může všechno, pokud to nemá negativní důsledky na daného člověka či jeho blízké.²³⁶

Přitom člověk je transcendentní bytost, která se přirozeně vztahuje v mravním rozhodování k něčemu, co ho přesahuje, jako k poslednímu kritériu, ve kterém jsou zakotveny hodnoty, pevné normy, spravedlnost, právo, pravda a další. Bůh nás nekonečně přesahuje a vztah s ním je oddělen od společností určeného materiálního světa, přičemž on sám však ve světě není nikterak vzdálen.²³⁷

Úcta a transcendentální důstojnost lidské osoby je hlavním základem pro vytvoření spravedlivé společnosti. Člověk má považovat bližního za své druhé „já“. Má na něj brát ohledy spolu s potřebami, které jsou nutné k jeho důstojnému životu. Lidská bytost nemá být pojmána jen jako pouhý prostředek, který slouží k dosažení cílů, které jsou cizí jejímu vlastnímu rozvoji, jenž může nalézt úplné a konečné naplnění jedině v Bohu a v jeho spásonosném záměru. K opravdové pozitivní proměně

²³⁵ Srov. POHUNKOVÁ, D. Manželství, sexualita a plodnost v měnícím se světě. In VYBÍRAL, J. (ed.) *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*, s. 97-98.

²³⁶ Srov. tamtéž, s. 98-99.

²³⁷ Srov. CHLUMSKÝ, J. *Tajemství šťastného manželství I. díl: Abychom si rozuměli ...*, s. 3-4.

společnosti, tedy i rodinného života a v nich žitých vztahů, může trvale dojít jedině tehdy, zakládají-li se na zásadních proměnách osobního chování.²³⁸

Obecně se již velmi otevřeně a hrozivě poukazuje na tyto proměny ve společnosti a na rodinném poli, které představují zlo ve světě, a které jsou považovány za neslučitelné s představou Boha. Také se často soudí, že možnosti a utváření světa, které nám poskytla věda a technika, činí Boha zbytečným, protože jediné, co má význam, je člověk sám.²³⁹

Společnost a každý jednotlivec je v současném světě v nebezpečí, protože může být stále více olupován o svou osobní jedinečnost a může se jednoduše stát nelidskou masou, která ho odosobní. Právě tradiční model rodiny má i dnes značné síly, které jsou schopny vytrhnout člověka z jeho bezejmennosti, uchovat v něm bdělé vědomí jeho osobní důstojnosti, rozvíjet v něm hluboké lidství a zařadit ho do společnosti jako aktivního, jedinečného a neopakovatelného člena.²⁴⁰

Všechny výše zmiňované společenské proměny jsou v současné společnosti vnímány jako etická otázka. Lze se domnívat, že společným jmenovatelem výše zmíněných fenoménů je jakási nezralost či nedospělost současné většinové populace. Tato nezralost může být poháněna strachem člověka ze závazku, který představuje změnu životní situace a s ní spojeného sociálního statusu.²⁴¹

Jistě není pravdou, že jednotliví lidé v současné postmoderní společnosti jsou ve své podstatě méně schopní nebo méně mravní, spíše všudypřítomná lidská slabost a strach byly v minulých časech do značné míry drženy na uzdě různými normami, zákony, zvyky a společensky sdílenými vzorci. Postmoderní pluralita všech norem a hodnot tento vnější tlak přerušila, a tak jsou na jednotlivce kladeny vysoké nároky, se kterými se těžko sžívá a nějak manipuluje.²⁴²

Otázkou zůstává, zda je možné, aby společnost dospěla k větší samostatnosti a osobní odpovědnosti bez rigidních společenských norem a konvencí, tak jak tomu

²³⁸ Srov. RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, 133.

²³⁹ Srov. *Život z víry*, s. 115.

²⁴⁰ Srov. FC, 43.

²⁴¹ Srov. MACHULA, T. Evropan budoucnosti bude křesťan, nebo nebude vůbec. In VYBÍRAL, J. (ed.) *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*, s. 131-135.

²⁴² Srov. tamtéž.

bylo v minulosti, nebo zda se lidé naučí se současnou pluralitou pracovat a přijímat ji pro své dobro i pro dobro společnosti. Jediná cesta může být skrze poznání plné pravdy, která nás osvobodí, jak říká Kristus, a do které má uvést Duch svatý. Plná pravda je poznáním samotného Krista, který je cesta, pravda a život.²⁴³

Církev ve svém učení nabádá nastupující kulturu k tomu, aby byla proniknuta evangeliem, které uznává pravé hodnoty pro dobro všech. Prosazuje hájení práv muže a ženy a podporuje spravedlnost přímo ve strukturách společnosti. Tímto způsobem nový humanismus povede lidi ke vztahu k Bohu, místo aby je od něj odváděl. Věda a její uplatňování představuje pro budování takového humanismu nové neslýchané možnosti. Často se ale stává, že je v důsledku politických názorů, určujících směr bádání a jeho využití zneužita proti svému původnímu smyslu – povznést lidské osoby. Určující je proto znovu uvědomění si prvenství mravních hodnot, které jsou hodnotami lidské osoby jako takové.²⁴⁴

Velikým úkolem pro obnovení společnosti je též pochopení konečného smyslu života a jeho základních hodnot. Jen správné odpovědné vědomí prvenství těchto hodnot dovolí možnostem, jaké dává člověku do rukou věda, aby byly použity k povznesení lidské osoby v celé její pravdě, svobodě a důstojnosti. Věda se musí spojit s moudrostí tak, aby výchova mravního svědomí, uschopňujícího každého člověka, předávala vhodné způsoby, jak se může uskutečnit podle své původní vlastní pravdy.²⁴⁵

Církev se obecně k všem těmto problémům vyjadřuje tak, že za všemi změnami je mnoho věcí, které se ale nemění, protože mají tak jako dříve poslední základ v Kristu.²⁴⁶ „*Dar Ducha je totiž tou vnitřní silou, která uvádí jejich srdce do harmonie se srdcem Kristovým a která věřící uschopňuje k tomu, aby milovali bratry tak, jak je miloval On, když se skláněl, aby omýval nohy svých učedníků a především tehdy, když daroval svůj život za všechny. Duch je také silou, která proměňuje srdce církevní komunity, aby byla ve světě svědkyní lásky Otce, jenž chce ve svém Synu z lidstva učinit*

²⁴³ Srov. Srov. MACHULA, T. Evropan budoucnosti bude křesťan, nebo nebude vůbec. In VYBÍRAL, J. (ed.) *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*, s. 137.

²⁴⁴ Srov. FC, 8.

²⁴⁵ Srov. tamtéž.

²⁴⁶ Srov. *Gaudium et spes*, 10.

*jedinou rodinu.*²⁴⁷ Proto lze proti této nespravedlnosti vystoupit obrácením ducha a srdce, následováním ukřižovaného Pána a potíráním sobectví ve společnosti. Takové obrácení pak bude mít blahodárný a obrodný vliv i na společnost a její problémy jako takové.²⁴⁸

Transformace světa se stává základní nutností v současné době. Sociální nauka církve odpovídá na tuto výzvu prostřednictvím způsobu, jak to vyžaduje znamení času. Ukazuje, že především ve vzájemné lásce mezi všemi lidmi před Božíma očima je nejmocnější nástroj změny jak na rovině společenské, tak osobní.²⁴⁹

Ve vztahu k IV. přikázání Desatera se podobná transformace myšlení ve společnosti jeví jako aktuální. Jak jsem již psala na začátku kapitoly, všechna Boží přikázání mají trvalý charakter, jejich platnost je tedy neustále aktuální. S ohledem na lidský hřích a vinu jsou lidé ještě schopni vnímat určitá selhání a některé své chyby, pokud se jedná o přestupek v podobě zákona nebo předpisu. Uvědomí si také nekorektní jednání, když přestoupí nějakou normu či nepsané pravidlo. Často ale chybí vědomí toho, že se to nějak dotýká i Boha.²⁵⁰

IV. přikázání Desatera je věčný požadavek, který je kladen na celé lidstvo. To se však po podrobném prozkoumání jednotlivých statistik, které souvisejí s rodinnými vztahy, a křesťanských spisů jeví jako jeden velký přežitek. Nejen že lidé přestali vnímat a uctívat Boha jako autoritu, lidstvo samo postrádá jakoukoliv autoritu pro jasné vymezení mravních hranic. Jak uvádí Český statistický úřad, v České republice došlo k velkému snížení počtu věřících lidí.

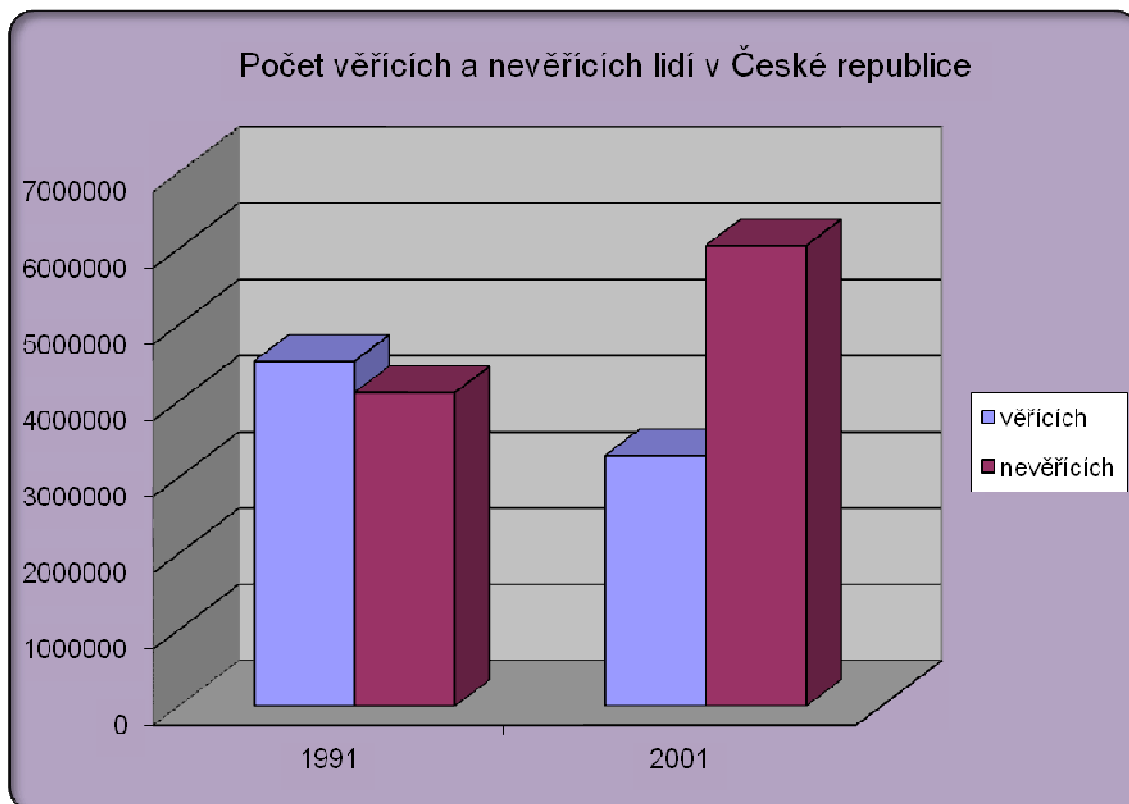
²⁴⁷ Benedikt XVI. *Encyklika Deus caritas est: Bůh je láska*, 19.

²⁴⁸ Srov. FC, 9.

²⁴⁹ Srov. RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, 55.

²⁵⁰ Srov. *Život z víry*, s. 55.

Graf č. 8: Počet věřících v České republice k roku 1991 a 2001²⁵¹

Vytvořila: Andrea Hnízdová

Lidé nespojují svůj život s Bohem a již se na něj neodkazují. V tomto důsledku chybí do značné míry také porozumění toho, že zlý skutek není jen prohřeškem proti nějakému pravidlu či zákonu, ale také proti všem jedincům v celé společnosti a především proti Bohu a jeho svatosti.²⁵²

Neúctou k rodičům člověk přináší mnoho zla nejen do rodiny. IV. přikázání Desatera bude vždy pro celou lidskou společnost platným trvalým požadavkem, protože jeho realizací dochází k dobru a spokojenosti všech, poněvadž se dotýká všech lidí. Důkazem je vzniklý chaos a zmatek, s nímž se dnešní společnost, ale také rodiny

²⁵¹ Srov. *Náboženské vyznání obyvatelstva České republiky* [online]. © Český statistický úřad, 2013, poslední aktualizace 14. 11. 2012 [cit. 2013-03-25]. Dostupné na WWW: <http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/nabozenske_vyznani_obyvatelstva_ceske_republiky_23_12_04>.

²⁵² Srov. *Život z víry*, s. 55.

a rodinné vztahy potýkají. V souvislosti s živou tradicí církevního společenství v celých dějinách byla předložena prorocká zvěst pro současnou dobu, která jasně potvrzuje a aktualizuje staré a současně stále nové učení církve o rodině, manželství a předávání lidského života spolu s hodnotami.²⁵³

3.4 Shrnutí

- Společenské změny v České republice po roce 1989 způsobily proměny na rodinném poli (v podobách soužití, ve vztazích mezi generacemi, v rodinných rolích a v autoritě rodičů).
- Tyto rodinné proměny způsobily zlom v chápání a uvědomování si úcty mezi jednotlivými členy rodiny, napříč generacemi.
- Současná společnost je zaměřená hlavně na uspokojování svých potřeb bez ohledu na bližní. Chybí přesahující autorita, která určuje hodnoty a normy lidského jednání.
- Přijímání IV. přikázání Desatera je trvalým požadavkem, který spolu s ostatními Božími příkazy umožňuje prožít dobrý a kvalitní život jednotlivců v rodinách, jehož dopady mají pozitivní následky na dobro celé společnosti.
- V České republice došlo v posledních desetiletích ke snížení počtu věřících osob, což může mít za následek snížení hodnoty IV. přikázání Desatera související s nepochopením a neuvědomováním si tohoto Božího příkazu.
- Pro zlepšení povědomí o smyslu a znovunaplňování tohoto věčného příkazu by byla zapotřebí obnova společnosti na základě změn smýšlení a víry u jednotlivců, obrácení se směrem k Bohu a přijetím ho jako autority, jenž přináší mravní řád do společnosti.

²⁵³ Srov. FC, 29.

Závěr

Předložená diplomová práce přináší zkoumání IV. přikázání Desatera, které zahrnuje vztahy mezi rodiči a dětmi. Dotýká se základů sociálních vztahů vůbec, které předurčují kvalitu společnosti.

Zdá se, že naplňování požadavku IV. přikázání Desatera se v moderní společnosti dosti oslabilo, a to z nemalé řady důvodů. Jednou ze základních příčin tohoto stavu se zdá být nepředávání tradičních hodnot napříč generacemi jako dříve. Zásadním důsledkem toho je, že se tím u mladé generace nevytváří nezbytné předpoklady pro kvalitní rodinné vztahy.

Požadavek IV. přikázání Desatera se tak může jevit v kontrastu s realitou jako přežitek. Křesťanská etika je však přesvědčena o tom, že se jedná o trvalý požadavek, který neztrácí na významu ani v současné době, ba právě naopak. IV. přikázání Desatera je nadčasovým požadavkem, který chrání dobro rodiny a rodinných vztahů. Podporuje dnes tolik oslabenou mezigenerační solidaritu. Rodina je základem každé společnosti. Bude-li dobře fungovat rodina, bude to samé platit i o společnosti.

Seznam použitých zdrojů

Monografické publikace

1. APOŠTOLSKÁ ADHORTACE JANA PAVLA II. *Familiaris Consortio: O úkolech křesťanské rodiny v současném světě*. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1992. ISBN 80-7113-067-2.
2. APOŠTOLSKÝ STOLEC. *Charta práv rodiny*. Olomouc: Salve, 1991. ISBN neuvedeno.
3. BARTON, J. *Etika a Starý zákon*. Jihlava: Mlýn, 2006. ISBN 80-86498-15-8.
4. BENEDIKT XVI. *Encyklika Deus caritas est: Bůh je láska*. Praha: Paulínky, 2006. ISBN 80-86949-03-6.
5. *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: včetně deuterokanonických knih: Český ekumenický překlad*. 13. vyd. (4. opr. vyd.). Praha: Česká biblická společnost, 2007. ISBN 978-80-85810-59-2.
6. BURCIN, B.; FIALOVÁ, L.; RYCHTAŘÍKOVÁ, J. et al. *Demografická situace České republiky: Proměny a kontexty 1993-2008*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. ISBN 978-80-7419-024-7.
7. CESARI LUSSO, V. *Prarodiče, rodiče a vnoučata: O emočních, vztahových a komunikačních úskalích*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0003-1.
8. DAVID, R. *Práva dítěte: Úmluva o právech dítěte a její charakteristika; Mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. ISBN 80-7182-076-8.
9. FURGER, F. *Etika seberealizace, osobních vztahů a politiky*. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1061-0.
10. CHLUMSKÝ, J. *Tajemství šťastného manželství 1. díl: Abychom si rozuměli ...* Olomouc: Matice Cyrilometodějská, 1998. ISBN 80-238-3449-5.
11. JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1994. ISBN neuvedeno.

12. JONCZY, R. *Desatero-trochu jinak*. Praha: Polyconsulting Praha, 2004. ISBN neuvedeno.
13. KOPŘIVA, P. (ed.) *Respektovat a být respektován*. 3. Kroměříž: Spirála, 2008. ISBN 978-80-904030-0-0.
14. KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie vděčnosti a nevděčnosti: Kudy vede cesta k přátelství?*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1838-5.
15. KUDLÁČKOVÁ, B.; LENZ, L. *Desatero a otčenáš, jak je neznáme: Metodická pomůcka pro katechety a animátory*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2005. ISBN 80-7266-196-5.
16. LIPOVETSKY, G. *Soumrak povinnosti*. Praha: PROSTOR, 1999. ISBN 80-7260-008-7.
17. LYKO, M. *Kardinálne čnosti v rodine vo svetle učenia Katolickej cirkvi, ich misijný a sociálny rozmer*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, 2007. ISBN 978-80-8094-134-5.
18. MADINGER, H. *Vrát' se*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-528-6.
19. MATĚJŮ, P. *Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998*. Praha: ACADEMIA, 1998. Jiří Večerník. ISBN 80-200-0703-2.
20. MILÍČ LOCHMAN, J. *Desatero: Směrovky ke svobodě*. Praha: ADALBERT Praha, 1994. ISBN 80-7017-828-0.
21. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. ISBN 80-86429-58-X.
22. MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1999. ISBN 80-85850-75-3.
23. NĚMECKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE 1995. *Život z víry: Překlad 2. dílu katechismu pro dospělé*. Jindřich Šrajer, Marta Rynešová, Vladimír Feldman. 2. vyd. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2005. ISBN 80-7040-809-X.

24. PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Bible a morálka: Biblické kořeny křesťanského jednání*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-367-8.
25. PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU. *Rodina, manželství a "Fakticky existující soužití"*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2001. ISBN neuvedeno.
26. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-014-1.
27. PASTORÁLNÍ KONSTITUCE O CÍRKVI V DNEŠNÍM SVĚTĚ. *Gaudium et spes*. Praha: Vyšehrad, 1969. ISBN neuvedeno.
28. PÍTHA, P. *Zpověď, svátost, smíření*. Praha: STUDIO GABRETA-POUSTEVNÍK, 2006. ISBN 80-86610-19-5.
29. POLIVKA, J. Psychologické aspekty problémů manželství. In POLIVKA, J. et al. *Povídání o manželství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 12-107. ISBN 80-7192-245-5.
30. *Rodiče, děti a jejich problémy*. 2011: Sdružení Linka bezpečí, Praha. ISBN 978-80-904920-0-4.
31. SIROVÁTKA, T. Rodinné chování a rodinná politika v České republice. In MAREŠ, P. et al. *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 37-61. ISBN 80-86598-61-6.
32. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-357-1.
33. SMITH, A. *Teorie mravních citů*. Praha: Liberální institut, 2005. ISBN 80-86389-38-3.
34. *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra demografie a geodemografie, 2006. Jiřina Kocourková, Ladislav Rabušič. ISBN 80-86561-93-3.
35. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2.vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.

36. STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE. *Výklady ke Starému zákonu*. Praha: Česká biblická společnost, 1991. ISBN 80-7017-408-0.
37. ŠOLTÉSZ, Š. *Kristus a rodina*. 2. vyd. Praha: Kalich, 1970. ISBN neuvedeno.
38. VYBÍRAL, J. (ed.) *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. ISBN 978-80-7325-176-5.
39. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*. Praha: Zvon, 1998. ISBN 80-7021-292-6.

Elektronické dokumenty:

- 2 Ukazatele plodnosti: Tab. 2.2 Úhrnná plodnost podle rodinného stavu [online] In *Porodnost a plodnost 2006-2010*. © Český statistický úřad, 2013, poslední aktualizace 28. 12. 2011 [cit. 2013-03-25]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5D0035A06C/\\$File/400811a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5D0035A06C/$File/400811a2.pdf)>.
- Ekonomická aktivita seniorů a její genderové aspekty [online] In *Život žen a mužů Analýza dat z publikace Zaostřeno na ženy a muže 2007*. © Český statistický úřad, 2013, poslední aktualizace 21. 4. 2008 [cit. 2013-03-25], s. 20. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/2100303D9C/\\$File/113707a1.3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/2100303D9C/$File/113707a1.3.pdf)>.
- *Náboženské vyznání obyvatelstva České republiky* [online]. © Český statistický úřad, 2013, poslední aktualizace 14. 11. 2012 [cit. 2013-03-25]. Dostupné na WWW: <http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/nabozenske_vyznani_obyvatelstva_ceske_republiky_23_12_04>.

- Tab. 1 Živě narození podle rodinného stavu ženy v letech 1993-2010 [online] In *Porodnost a plodnost 2006 až 2010: Tabulky*. © Český statistický úřad, 2013, poslední aktualizace 28. 12. 2011 [cit. 2013-03-25]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5D00370B4B/\\$File/40081101.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5D00370B4B/$File/40081101.pdf)>.
- Tab. 6 Míry plodnosti podle jednotek věku v letech 1993-2010 (na 1 000 žen) [online] In *Porodnost a plodnost 2006 až 2010: Tabulky*. © Český statistický úřad, 2013, poslední aktualizace 28. 12. 2011 [cit. 2013-03-25]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5D00376376/\\$File/40081106.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5D00376376/$File/40081106.pdf)>.

Seznam zkratek

Biblické

Dt - Deuteronomium

Ef - Efezským

Ex - Exodus

Ko - Koloským

L - Lukáš

Lv - Leviticus

Mt - Matouš

Př - Přísloví

Ostatní

Resp. - Respektive

Tzn. - To znamená

Např. - Například

Aj. - A jiné

ABSTRAKT

HNÍZDOVÁ, A. „*Cti otce svého i matku, abys dlouho žil na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh*“ (Ex 20,12): *Požadavek nebo přežitek?*. České Budějovice 2013. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce J. Šrajer.

Klíčová slova: IV. přikázání Desatera, rodina, manželství, společenské proměny, křesťanská etika

Práce se zaměřuje na prezentaci významu a smyslu IV. přikázání Desatera v dnešní době. Vychází ze starozákonního výkladu tohoto přikázání. Zabývá se důsledky společenských změn v České republice po roce 1989 ve vztahu k rodině a popisuje, jaký vliv mají tyto změny na respektování IV. přikázání Desatera.

ABSTRACT

„Honor your father and your mother, that your days may be long in the land that the Lord your God is giving you“ (Exodus 20:12): Request or anachronism?

Key words: IV. Commandment, family, marriage, transformation of society, Christian ethics

The disertation focuses on the presentation of meaning and purpose of the IV. Commandment today. It is based on the interpetation of the Old Testament. It deals with the social consequences of the changes in the Czech Republic after 1989 in relation to the family. It describes impacts these changes have on the respecting for IV. Comandment.